NEMZETI NŐNEVELÉS.

XIII. ÉVFOLYAM. SZEPTEMBER 1892. VII. FÜZET.

A LEÁNYGIMNÁZIUM.*

I.

A leánynevelés kérdésében nálunk még meglehetősen eltérő nézetek uralkodnak. Mondhatnám azt is, hogy pártok vannak, mint akár a politikában. Először is ott vannak az *ósdiak*, kik azt tartják, hogy a tudás egyáltalában csak a férfiaknak való; a leányoknak veszedelmes, mert mihelyt írni tudnak: szerelmes leveleket írnak, s mihelyt olvasni tudnak: regényekbe bolondulnak. Szemben állanak ezekkel a *radikálisok* (szélsők) a nőemanczipáczió hívei, kik úgy képzelik, hogy a nők a férfiak «átkos kormánya» alatt nyögnek, holott aránylag még tehetségesebbek, mint ezek, — tehát eljött az ideje, hogy a nő, a ki eleddig amolyan «melléknév» számba esett, «főnévvé» promoveáltassék. E párt emberei arról ábrándoznak, hogy a jövő században az összes hivatalok, politikai életpályák a nők kezébe jutnak. Ha valaha ez a fantazmagoria megvalósulna, a természet törvényei szerint csak rövid ideig tarthatna. A nők úgy járnának, mint a tündérmesebeli herczegkisasszony, a ki azért szerencsétlen mindenben, mert keresztelőjekor királyné-anyja elfelejtett meghívni egyet a tündérek közül. És ez a tündér, a kit elfelejtettek meghívni emanczipácziójuk keresztelőjére, a tündérek közt a leghatalmasabb; neve: *Természet* s parancsainak az egész világ engedelmeskedik. Jaj a nők jogai harczosainak, ha elfelejtenék e tündér tanácsát előre kikérni.

Harmadik csoportba tartoznak a *mérsékelt haladók*, kik

* Felszólításunkra a nőnevelés ezen legujabb fontos kérdésére vonatkozólag sokan küldöttek be hozzánk véleménynyilvánításokat. Itt közlünk néhányat, melyekből alkalmilag a tanulságokat is le fogjuk vonni. Szerk.

szánják a munka nélkül maradt nőket s helyeslik, hogy ipariskolákat, kereskedői, vasúti, távirdai és postai tanfolyamokat végezzenek, s kenyeröket tisztességes munkával megkeressék. Abba is jó szívvel beleegyeznek, hogy a leányok polgári iskolát, felsőbb leányiskolát, tanítónőképezdét végezzenek, persze abban a reményben, hogy azért holmi könyvvezetői, pénztárnoki, s nevelőnői, vagy elemi tanítói állásnál magasabbra nem vágynak.

E pártok közül az első fél mindentől, amit míveltségnek hívnak; a második nem fél semmitől, még a természet rendjének felfordulásától sem; a harmadik fél valamitől, nevezetesen attól, nehogy a nők magas míveltségre tévén szert, nagyon becses munkát végezzenek a társadalom életében. — Könnyen beláthatni, hogy e pártok egyikének sincs és miért nincs igaza; mert a természetet se felforgatni, sem elfojtani nem szabad, de nem is lehet.

Ezt a nézetet vallják a *szabadelvű* vagy liberális felfogásúak, kik nem féltik a női természetet a tudománytól, de azt sem hiszik, hogy a természet valahol a női ipariskola és nőképezde falainál úgy meghúzta a haladás határvonalát, hogy a leányoknak azon túlmenni nem szabad. Képzelhető-e, hogy a polgári iskola legyen az a Rubicon, melyen a leányok kulturájának átgázolni nem lehet? Pedig ebben a balhiedelemben élnek azok, kik a leányok alsóbb iskolázását megengedik, de már közép és felső oktatását perhorreskálják. A nőnevelés kérdése nálunk maholnap egy kis szocziális kérdéssé növi ki magát. Évről-évre rohamosan szaporodik a nevelendő leányok száma; sőt mondhatni, már is legio azoknak a száma, kik nagyobb városainkban tőlünk iskolát és kenyeret követelnek; és mi nagy részöknek sem iskolát, sem kenyeret nem tudunk adni. Csak természetesnek találjuk tehát, ha addig is, míg e nehéz kérdés kellően megoldatnék, a nők feltorlódott tömege a munkára épült újkori társadalom nevében bebocsátást követel a középiskolákba is, hogy legjobb erőit tovább már parlagon ne hevertesse, hanem kimívelje. És természetellenes azoknak az aggodalma és félelme, kik borzadva gondolnak a fővárosban nemsokára megnyilandó *leánygimnáziumra.*

Leánygimnázium! E név hallatára sokan azonnal a nőeman-

czipáczió okozta felfordultságokra gondolnak. Nagyon tévednek, kik e két fogalmat össze akarják kapcsolni; mert a leánygimnázium azzal az ókorban több ízben föltett szerencsétlen kérdéssel áll kapcsolatban, hogy *ember-e a nő* vagy nem? Ma a nő emberségét senki sem vitatja; tehát nem szabad vitatnunk az emberiséghez (humanitas) való jogát sem. Hiszen ha a nő ember; természetszerűen illenek hozzá az emberies vonásokat kifejtő tanulmányok.

Leányainkat a felsőbb leányiskolába járatjuk, hogy elsajátítsák azoknak az ismereteknek egy részét, melyeket minden művelt embertől megkivánunk. Fiainkat gimnáziumba küldjük, hogy a *human* studiumok hatására humánus észjárást és érzületet sajátítsanak el, mint a hogy a napos helyen való huzamos járás után egészséges piros színt kapunk. Hol van megirva, hogy csak fiainkat szabad középiskolába küldeni; s leányainknak az elemi iskolából a középiskolába vezető lépcsőn soha se legyen szabad felmenni?

Fiainkban elsőben az *embert* neveljük, s csak azután adjuk őket katonai, ügyvédi, birói, orvosi, mérnöki stb. pályára. Csak a leányoknál fordítottuk meg kissé a dolgot: mert a szegénysorsuak részére oly intézeteket és tanfolyamokat létesítettünk, melyeknek végzése kész kenyeret adjon kezökbe. Ám ott vannak a közép és tehetősebb családok leánygyermekei. Mit tévők legyenek? Régen a szövés, fonás, hímzés volt az ő foglalkozásuk; de ma elvégzi a szövést a szövőgép, a csipkekötést a csipkekötőgép. Vajjon mit tegyenek tehát, ha nem akarjuk őket semmittevésre, vagy teljesen passiv életre kárhoztatni?

A sors úgy akarta, hogy nekik ne kelljen arczájuk verejtékével szerezni a betevő falatot; de mégis szeretnének élni, még pedig *ember* módjára: nemesen élni. Ugyan hol vegyék a nemes életre a czélt, az eszményt? Pedig ha ezeket az ifjú korban meg nem találják, bizony később még csak keresni sem fogják. Ezt az életczélt, ezt az eszményt szolgáltatják a humán és felsőbb tanulmányok. Ezért kell a társadalom közép és felső rétegeiben élő leányok, ifjú nők számára gimnázium. Az a bibliai mondás tehát, hogy *nemcsupán kenyérrel él az ember*, nemcsak a férfiak életére talál, hanem a nőkére is.

Azt is mondják némelyek, hogy meg kell kimélni a leányokat a komolyabb tanulmányoktól, mert úgyis anyákká lesznek. E szerint a logika szerint a fiúknak sem kellene magukat komoly tanulással gyötörni, mert úgy is *atyákká* lesznek. Az anyai hivatás nem zárja ki, sőt fölteszi a szív és ész pallérozottságát, mert az anya nemcsak tejével táplálja gyermekét, hanem szivével és eszével is: és így mindaz, a mit az anya tud, a mit csak érez, javára válik házanépének. Arra az ellenvetésre tehát, hogy barbárság a nőt középiskolai tanulmányokkal gyötörni, mi az ellenkezőt állítjuk Mi oly barbárok vagyunk, hogy az *emberi* természet kimüvelése és anyai hivatás igazi betöltése végett tartjuk kivánatosnak a középiskolai tanulmányokat.

Még azzal a rozsdás fringiaszerű argumentummal is előhozakodnak, hogy a felsőbb tanulmányok letörlik a nő természetes báját, eszményies zománczát. Ezt szembeszökően megczáfolja a tapasztalat. Nálunk eddigelé a nők felsőbb iskolázásának helyettesítői a felsőbb leányiskolák és tanitónőképezdék.

Kivált a képezdét végzett nőkre hivatkozhatom, kikben csak fokozta a tanfolyam természetök előnyös vonásait, a mi abból is kitetszik, hogy valósággal rohamosan viszik őket férjhez, mig azok az úgynevezett természetes bájúak nagy számmal maradnak pártában.

De van egy fontos szempont, mely miatt nekünk különös szükségünk van alapos műveltségű nőkre. A rendi szerkezetű társadalom korában elég volt valakinek rangban születni; ma nem elég csak születni, ma mindenkinek szívvel-lélekkel folytatott erős munkával azzá kell lenni, a kit a társadalom *hasznos* tagjának nevezünk.

A régi keretű társadalom helyébe az új nemzeti társadalom lépett, melynek fölépitésében a társadalom hasonfele a nők, nem maradhatnak *passzivisták*. Ismeritek-e Munkácsynak «Krisztus a keresztfán» cz. festményét, a hol Mária, Magdolna és a boldogságos anya rokonai siratják az istenembert? Ily sirató passziv szerepük volt nálunk sokáig a nőknek: kolostorba küldötték, hogy jól megtanuljanak imádkozni és sírni. Ám ma a pezsgő, mondhatni

viharos társadalmi élet ennél sokkal többet kiván: azt kívánja mindenkitől, hogy tudjon magán segíteni, a családi körben pedig a nő tudja férjét inspirálni.

A rendi társadalomban, ha egy férfi — nemes létére — szegény volt, joga volt koldulni, ma — a munkára alapított társadalomban senki sem élhet csak azért, hogy mulasson s mindenkitől, még a nőtől is megvárjuk, hogy dolgozni tudjon. «A jóravaló nőt — úgymond Gœthe — arról ismerni meg, hogy ha férje elpusztulna, gyermekeinek atyja tudna lenni.» Vagy, a ki — rendkívüli esetekben — férjével versenyt dolgozik, mint azzal az amerikai mérnöknével történt, kinek férje a brooklyni hidat építette, azt a csudás alkotmányt, mely a tenger fölé huzva, két óriási várost köt össze. E bámulatraméltó épület láttára gyakran elmondják az amerikaiak, hogy: «Ebben az óriási műben az a legrendkivülibb, hogy a tervező mérnök munkaközben meghalt, s a munkát felesége végezte be.»

Ehhez az építészmérnökéhez hasonló eset a ritkaságok közé tartozik; de az igenis mindennapi követelmény számba megy, hogy legyen a nő erőteljes jellemű, határozatkész, eszélyes és egy családapához hasonló előrelátású, ki nem csupa ornamentuma, hanem oszlopa a háznak, a társadalomnak. A jellem formálása kedvéért elsőben is az észt kell fejleszteni s erősíteni. E részben a leányok esze nem különbözik a fiukétól, csakhogy értelmük mozgékonyabb, mert erős és gyöngéd érzelem melegíti. És ez a nő tudni fogja férjét inspirálni.

«Mint edény, mely méztől árad,
S édes lenni el nem fárad
Kebele.» —

úgymond Vörösmarty.

Eszmékkel kell saturálva lenni a nőnek, mint hitvesnek, hogy lehessen férjének nemtője, küzdelemre bátorítója s — ha kell — a munkában osztozótársa. Tudással és erkölcsi komolysággal kell felfegyvezkezve lennie, mint anyának, hogy előkészithesse az ifjú nemzedéket a jövőre, a nemzeti lét jövő küzdelmére.

Honnan meríthetne e részben igazibb fegyvert, mint a nemzeti klassikus irók műveiből, melyekből nemes gondolatokat és fenkölt érzelmeket fog elsajátítani. A ki Arany, Petőfi, Vörösmarty és Tompa lyráján tanult meg erezni, házat és hazát szeretni, az gyermekeit is arra fogja tanítani, hogy az ősökkel együtt érezzenek, együtt gondolkodjanak. Egy nemzet elveszhet, de az a mély érzés, mely tagjait solidaritasba hozta, el nem veszhet soha.

A középiskolai 8—9 éves tanfolyamon áthaladott leány gondolkodása és érzése nem oly szükkörű, mint a gouvernanteok vagy magánintézetek nevelte szalon-babáé; gondolkodása és itélete önálló, érzülete tisztult, nem fogadja el passzive, a mit eléje adnak, hanem igyekszik a tényeket megfigyelni, a saját eszével felfogni s viszonyaikat megérteni.

Az a nő, ki a középiskolában eszményt szerzett magának az élet komolyságáról, nem fogja az életet örökös hirharangozásra való olcsó alkalomnak tekinteni, hanem rábizott isteni adománynak, hogy annak erkölcsi és értelmi komolyságával megteremtse a háztáj erkölcsi atmoszféráját, a mi azért is fontos, mert az egyszersmind tenyésztőhelye a nemzeti jellemnek.

A leányok gimnáziumi tanfolyama arravaló lesz, hogy őket eltöltse magasabb eszményekkel, s megismertesse komolyabb életczélokkal, olyanokkal, a minőkről a régi rendszer szerint nevelt leányok nem is álmodtak.

II.

Befejezésül szóljunk még egy pár szót a felső vagy egyetemi tanulmányokról. Sokan félnek e studiumoktól, pedig más országok tapasztalatai szerint ezektől is csak jót várhatunk. Az angolok nagyon komolyan veszik az életet s komolyan a leányok felső oktatását is. Cambridgeben két kollegium van (Newnham Hall és Girten College), Oxfordban egy (a Somerville Hall) kollegium van, s Londonban kettő (University College és Queen's College), ahol 18—22 éves leányok jószántukból egyetemi tanulmányokat tesznek. Ott egyetemi tanárok tartanak velök vizsgálatokat, megjelölik, hogy

mely egyetemi fokozatokra lennének érdemesek. S mindez, a mint tapasztalatból mondhatom, semmit sem von le a nők bájából és erkölcsi értékéből, sőt nagyon is sokat ád hozzá. Gyakran megtörtént, hogy midőn a British Museum nagy olvasótermében dolgoztam, szomszédomban egy 20—22 éves nő Platot olvasta vagy valamely bölcsészeti alapvető munkát tanulmányozott. Lehetetlen, emelő hatását nem érezni az ily szomszédságnak, épp mint lehetetlen nem érezni nyomasztó hatását annak, ha u. n. művelt nők egész naphosszat üres óráikat puszta fecsegéssel teszik még üresebbekké. A nyelvészeti, történelmi, egyetemi tanulmányok, ha t. i. a leányok azokat szabadon végezhetnék, a leánygimnáziumok számára alkalmas tanárnőket formálnának, kik növendékeiknek nem pusztán óraadói lennének, mint a férfitanárok, hanem az iskolában és az iskolán kívül barátnőik, az ízlésben vezetőik, a játszótéren társaik.

Attól eltekintve, hogy a gimnáziumot és egyetemi tanfolyamot végzett nőkből kerülhetnek majd ki a legjelesebb tanárok a nőképezdék és felsőbb leányiskolák számára, ez a magasabb műveltség nagyon jótékonyan hat a társadalom közép és felső osztályaiban az érzület finomítására és az értelmi kultura színvonalának emelésére.

Tanulságos példa nekünk e részben a franczia leányliceumok és az angol női kollegiumok. Ez utóbbiakban — mondhatni — az ország előkelőségeinek leánygyermekei tanulnak, úgy hogy például a jelenlegi ministerelnök kisebbik leánya — Miss Helen Gladstone — Cambridge egyik női kollégiumában végzett, s közelebbről a leányok egyetemi életéről irt czikkében következően nyilatkozik: «Némelyek, kik a nők egyetemi kollégiumait ellenzik, úgy gondolják, hogy az egész kérdést elintézték, ha azt állítják, hogy a nők értelmileg nem állanak a férfiakkal egy rangon. Nem szándékozom ezt a kérdést czáfolgatni, nem is érdemes rá; de annyi legalább is világos, hogy sok nő van, kiknek értelmi ereje ezt a magas műveltséget kifizeti; és az is világos azoknak, a kiknek e részben tapasztalatuk van, hogy ezt a magas műveltséget a nők megbirják, a nélkül, hogy természetökben, egészségökben vagy jellemökben a leg-

kisebb kár is esnék. Ennyi váltig elég nekem a nők szempontjából. Az egyetem szempontjából pedig — úgy hiszem — vakmerőség nélkül mondhatom, hogy a nők már igazolták, sőt viszonozni is kezdték Cambridge és Oxford nagylelkűségét, a mennyiben tényleg el kezdtek osztozni, ha mindjárt nagyon szerény mértékben is, a tanultság előbbvitelének munkájában.»

Mi nem élünk oly viszonyok között, hogy egyhamar oly leányok álljanak elő nálunk, kik a tudomány előhaladásához is hozzájáruljanak: tehát erről ne beszéljünk. Arról sem szólok, hogy hallgassanak-e a nők orvostudományokat? — bár maga a természet megadta a részben a feleletet azzal, hogy a férfi katonának, a nő betegápolónak született. Ráútal erre a köztapasztalat is, hogy akárhány asszony van, a ki inkább meghal, mintsem férfiorvosnak elmondja betegségét.

Eljő majd az idő, midőn az orvosok nem lesznek többé szűkkeblűek és féltékenyek, s nem kívánják az orvoslás terén a nőket örökös famulusságra kárhoztatni. Ez alkalommal, a szerkesztőség felhivására, úgy is csak a leánygimnáziumról kivántam nyilatkozni. Egyelőre bátran megelégedhetünk, ha a magyar leányok egy része alapos humanműveltségével a nemzeti közművelődés színvonalának emeléséhez hathatósan hozzájárul. Ezzel maguknak és a hazának hasznára, s nemöknek díszére válnak.

(Kolozsvár.) Felméri Lajos.

LEÁNYGYMNÁSIUM.

(Levél a szerkesztőhöz.)

Szives felszóllításodra, hogy közöljem veled, és a «Nemzeti Nőnevelés» tisztelt olvasóival, nézetemet a felállítandó leánygymnáziumra nézve, én csak egy szót mondhatok: *éljenek a buzgó kezdeményezők!*

Saját nemzedéköknek és hazájoknak szereznek tiszteletet az által, hogy az egyetemes haladás úttörőihez oly lelkesen csatlakoztak.

Nem csak a nőnevelést fogják egyáltalán előmozdítni, megnyitván számára a lelki és szellemi élet ujabb határait, velősebb tudáshoz szoktatva a nőt, már az által hogy egynehányan közülök, komolyabb kiképzést választanak; úgy hogy az iskolai programm nem lesz többé sorompó, melyet csak nehányan érnek el, de melyet *senki* túl nem halad, a mely a szellemi haladás végső határát képezi, ezután az lesz, a minek tulajdonkép lenni kell: *kiinduló pont.*

A leánygymnásium elő fogja még mozdítni a *nevelés kérdését* általában, az egész hazában. Azt remélem legalább. Még pedig azért, mert a nő más mint a férfi, nem azonos a férfival; mint erkölcsi lény, nem áll alatta, csakhogy a maga tulajdonaival kell neki tökéletesnek lennie, nem pedig úgy hogy a férfihoz akarjon hasonlítni, vagy vele akarjon versenyezni. A nő tehát a maga eszejárásával fogja a tanyanyagot elsajátítni és idővel azokat a maga szükségeihez, szellemi alkotásához fogja idomítni, emészthetőbbé tenni!

A nő esze kevésbbé elvont mint a férfié, fogékonyabb mind

az iránt, a mi érzékeire, képzelőtehetségére hat, érzékenyebb a *szép* minden nyilvánulása iránt.

A nő szeretőbb lény, neki nem annyira emlékező tehetségéhez kell szólni, mint szivéhez, lelkéhez, képzelméhez, akkor érti meg a dolgot, és így az a titkos reményem van: hogy a leánygymnázium meg fogja adni nemzeti közoktatásunknak is azt, a mi abban most még hiányzik, az idealisabb, szellemibb, eszthétikaibb irányt.

Nem fog az mindig csak száraz számokból, adatokból, szabályokból és formulárékból állni, mint eddig, hanem fel fog jutni a dolgok bölcsészetéig, nem fognak kizárólag a tudományok csontvázával bajlódni, mint eddig, hanem feljutnak azoknak lelkéig, azoknak művészetéig. Azért ismételve mondom: éljenek a buzgó kezdeményezők, kik nőnevelésügyünk egy új, hasznos épületének első alapköveit rakják le!

De Gerando Antonina.

A NŐI GYMNAZIUM, MINT KULTURSZÜKSÉGLET.

A haladó kor útján napirendre jövő reformeszmék között nem azoknak van legcsekelyébb esélyük a megvalósulást illetőleg, melyeket megpendítésük alkalmával igen sokan támadnak meg. Ezek már a közvélemény fejlődési processusában mintegy az előbbre hatolt fokra jutottak s tullépték az eszmék fejlődésének embryo korszakát, midőn a nagy többség közönyös velük szemben avagy egyszerűen kuriosumként megmosolyogja.

A leánygymnáziumnak hazánkban felvetett eszméje is ezekhez az érettebb reformmozgalmakhoz tartozik. Talán nem érett meg még annyira, hogy önmagától létesüljön a tervezők tapintata és kitartó buzgalma nélkül, de bizonynyal érett oly fokig, hogy egy esetleges kudarcz hatása se semmisítse meg végkép. Nők számára középiskoláknak, mely őket fokozatosan előkészítse a tanári, kisebb hivatalnoki s mindenekfelett a már nagyon szükségesnek tartható orvosnői pályára, előbb-utóbb létesülnie kell. Hiszen az érlelődő eszme úttörői sem hiányoznak nálunk. Évről-évre akadnak egyesek az országnak különböző vidékein, kik magán úton végzik a középiskolai tanfolyamot s teszik le az érettségi vizsgát s ismét mások, kik külföldre mennek, hogy ott egyetemi tanulmányokat hallgassanak. Ezek az elszigetelt jelenségek, a kultura által mozgásba hozott közvéleménynek partszélt áthágó hullámcsapásai, évről-évre szaporodnak s az eszme megizmosodását jelzik.

Kétségtelen különben, hogy nálunk sem érintetlen a talaj. Két emberöltő óta, midőn Takács Éva legelőször emelte fel szavát a magyar nők alaposabb művelése érdekében, folyvást tettünk valamit s az utolsó években az eddiginél is többet. Harmincz évvel

ezelőtt az apáczákat s magánintézetekben működő nyelv-, zongora- és kézimunka-tanítónőket kivéve, hazánkban jóformán egyetlen nő sem foglalkozott rendszeres tanítással, ma tisztán a nyilvános iskolákban négyezer tanítónő van; köztük nem egy polgári iskola és képezde élén. Huszonöt évvel ezelőtt még a kisdedóvást is férfiakra bizták, ma már a törvény iskolaszéki tagokká teszi a nőt s így politikai jogokkal ruházza fel. Kereskedések irodáiban, vasutak pénztárainál, a postákon s más közhelyeken szaporodik évről-évre a nők száma. Vajjon ki meri állítani, hogy ezektől a már tényleg és jogilag egyaránt elfoglalt helyektől valami megfoghatatlan nagy úr választja el azokat a pályákat, melyekre a női gymnasium képesítene? A képezde, polgári iskola tanítónője, igazgatója műveltség tekintetében szükségkép alantabb helyet foglal-e el, mint a középiskolai tanár? Ki merné ezt állítani épen nálunk, a hol egy felsőbb leányiskolának igazgatóját, ki több nőnek kollegája, a középiskolai tanárok már közel két évtized óta egyesületük elnöki tisztjével tüntettek ki? Avagy továbbá nem természetes az is, hogy az a nő, ki a postát s vasuti pénztárakat kezelni képes, az adóhivatalokban, miniszteri számvevőségeknél is képes volna helyét kielégítőleg betölteni? Egyedül az orvosnők működése látszik magasabb fokúnak mindazoknál, melyeket a magyar nő eddig betölt, de nem lehet méltányosan gondolkozó egyén, ki a külföldön működő orvosnők nagy számát látva, kétségbe vonhatná a magyar nők hivatottságát ezen a téren. Sőt, ha az orvosnők intézményének különben egészen különböző követelményét a női középiskolák kérdésével összeköttetésbe hozzuk, bizonynyal mindenki helyesnek fogja találni, hogy ha már a közvélemény az orvosnőket szükségesnek tartja, azok ne félművelt magántanulók közül kerüljenek ki, hanem olyanokból, kiket kezdettől fogva alaposan képzettek.

A modern felsőbb leányiskolák oly annyira megközelítik a reáliskolák tantervét, hogy a női középiskolák létesítése első sorban csak a felsőbb leányiskolák tantervének átalakulásául tünnék fel oly czélzattal, hogy a nők az egyetemek hallgatására is jogot nyerjenek.

Valóban ez a vitatott kérdés sarkpontja. Ha csak arról volna

szó, hogy a felsőbb leányiskolák több tudományt nyújtsanak növendékeiknek, mint eddig, a kérdés jóformán csak a szakemberek vitáját támasztotta volna fel. De az egyetemi hallgatóság fogalmával a tudományos jellegű kenyérkereseti pályákra való előkészítés is kapcsolatban áll s ez minden «lateiner férfiút» érdekel mert hiszen — századunk nyelvére fordítva a kérdést — a leánygymnázium tulajdonkép nem magasabb fokú művelést, hanem a nőknek új és új tereken való versenyszereplését jelenti. S ez az, a miért állandóan hangsúlyozzák a panaszokat a nőemancipatio hódítása ellen s a miért unos-untalan előkerülnek a frazeologia lomtárából a rég megczáfolt vádak, hogy a nőt erővel akarják megfosztani nemes természeti hivatásától.

Jöjjünk tisztába a vádak alaptalanságával.

A magyar földön a legutóbbi népszámlálás szerint kerek számmal egy negyedmillióval több a nők száma, mint a férfiaké s így, még ha a házasulás általánosabb volna is, mint a milyen, kétségkívül sok százezer leánynak kellene a hirdetett természetes hivatásán kívül tölteni el életét, a minthogy ugyancsak a népszámlálás szerint tisztán a 30 évet meghaladott nők közül kerekszámmal egy millió él magánosan. Jogos és méltányos dolog-e azt mondani annak a sok százezernek: meg akarsz élni, önmagadnak kenyeret akarsz keresni, de mi ezt a természet szent törvénye alapján meggátoljuk, mert a nő hivatása az, hogy a család körében éljen! Nyomorult lehetsz, alamizsnáért házalhatsz avagy magadat eladhatod, de tisztességes munkához nincs jogod, mert ott a férfinak versenyzője vagy. Igen, ez a versenyzés hozta létre azt a frázist, hogy a nő minden körülmények között maradjon a családban; hogy ha Magyarország közel 9 millióra menő női közül egy pár száz vagy egy pár ezer művelt keresetpályára akar lépni, a társadalom rendje felfordul. Mert jegyezzük meg jól, hogy a magyar társadalom szóvivői csak a saját pályájukat féltik a nőtől. Hallotta-e valaki az antiemanczipáczió eme tágas torkú frázisgyártóitól, hogy szónokoltak volna az ellen, hogy a gyárakban, műhelyekben ne alkalmazzanak nőket, mert a nő helye a család. A gyári légkör erkölcstelenné tehet százezer nőt, a varrógép sok ezrek testi egészsé-

gét rontja meg: fel sem tünik, de egy pár művelt leány, ki hivatást érez magában, hogy a társadalom szóvivőinek pályájára, irodalmi, tanári, hivatalnoki, orvosi kenyérkeresetre képesítse magát, már zajt, éktelen zajt okoz s a családérkölcs ósdi frázisai rögtön előkerülnek.

Nem szabályszerű új életmódot akarunk mi teremteni a női középiskola létesítése által, hanem csak elhárítani azokat a természetellenes gátakat, melyek a nők magasabb kiképzése előtt állanak. Hiszen legalább is egy pár millió nő kénytelen kenyérkeresettel foglalkozni mi nálunk. Jogos és méltányos-e mindezt a varrótűhöz s a főzőkanálhoz utasítani. Elismerjük, természetesnek tartjuk, hogy a legtöbb kenyérkereső nő ezután is ily foglalkozásokat fog keresni. De nem lehetnek-e kivételek? Csak két millió önálló önmagát fentartani kénytelen nőt véve számításba, merész s ábrándos számítás-e, ha azt mondjuk, hogy ezek közül mindig akad legalább kétszáz, tizezer nő közt csak egy, ki családi összeköttetéseinél s kiváló tehetségénél fogva képes a lateinerek pályájára is előkészülni; azt hiven és jól betölteni. S oly gazdagok vagyunk-e kiváló tehetségekben, hogy évről-évre lelkiismeretlen kicsinyléssel visszadobhatjuk azt a pár száz kiváló tehetséget a tétlenségbe avagy épen a nyomorba? Ha már annyira nem volt képes felemelkedni a magyar közvélemény, hogy az állam legbecsesebb tőkéjének az emberi munkát tekintve ennek a tőkének nagyobb felét (a női munkaerőt) céltudatosan fejleszsze, annyit minden esetre megkövetelhetünk józanul gondolkozó egyénektől, hogy a kiváló tehetségeknek igyekezzék útjukat egyengetni. S ime nálunk az érettségi vizsgát tevő nők elkallódnak, mert a társadalom erővel visszadobja őket.

Egy nálunk kevéssé emlegetett nagy kulturpolitikus, Mann Horatius, ugyanaz a férfiú, kinek lángesze volt főtényező abban, hogy már ma van egy kis állam, Massachusetts, hol valóban a művelt elem a számban is túlnyomó, már 1839-ben kinyilatkoztatta, hogy a nők munkaerejének felhasználása, különösen a nevelés terén, elsőrangú kulturpolitikai kérdés s ezen irány hatása alatt Amerika szabad államaiban találjuk meg leginkább, hogy a család

körén kivül élő, önálló keresetre kényszerített nők tőkéjét nem pazarolják el. Az Egyesült államokban 488 középiskola és egyetemi facultás áll fenn kizárólag nők számára, nem is említve 737 intézetet, hol a nők a férfiakkal együtt tanulnak. 1889-ben 1952 nő nyert egyetemi oklevelet s a tanítónők száma már 227,302 volt, kétszer annyi mint a férfi tanítóké. Lassan, de szakadatlan egymásutánban hódoltak az új eszmének az európai államok is. 1862 óta csaknem évenkint nyilt meg egy-egy egyetem ajtaja a nők számára minden országban s még a különleges szakoknak is akadtak képviselői, így 1890-ben Párizsban ügyvédi vizsgát tett le kitünő sikerrel egy nő, a 23 éves Bilcesco Saravia román leány. Az északi államokban egymásután léptették életbe a női gymnáziumokat, legnagyobb sikerrel Mária Alexandrovna, a barbaroknak tartott oroszok czárnője, s az oroszoknál ma 476 női középiskola van, több mint százezer növendékkel. Angliában a piluláival meggazdagodott Holloway harmadfélmillió forint költséggel állított fel 1883-ban női főiskolát s hogy állami intézkedésekről is emlékezzünk meg, Boselli olasz közoktatásügyi miniszter 1891 ápr. 1-én nyitotta meg Rómában a női gymnáziumot. Igaz, sok helyen nincs még Európában rendszeres középiskola a nők számára, de mindenütt döngetik a kapukat s csak is pár éve, hogy a madridi, prágai, bécsi és berlini nők csaknem egyszerre több ezer nő aláirásával ellátott kérvényeket adtak be kormányaikhoz, hogy a nők számára középiskolákat nyissanak s legalább azt tegyék lehetővé, hogy a nők és kis gyermekek gyógyitására az orvosnők intézménye hivatalosan is életbe léptettessek.

Közel kilencz millió magyarországi nő közül — mint kimutattuk — sok százezer kénytelen saját maga keresni kenyerét. Nincs adatunk, de tudjuk mindannyian a régi magyar középosztály szomorú elpusztulásának mindennapi tényeiből, hogy ezek között nem egy ezer nő tartozik az úgynevezett művelt osztályok gyermekei közé. Tanárok, hivatalnokok, sőt a földbirtokosok is igyekeznek kenyeret szerezni leányaik számára, mert szegény nőkre nézve a férjhezmenetel eshetősége évről-évre kisebb. Ma e nők zömének jóformán egyedül tanítónői s nevelőnői pálya áll nyitva. Tódulnak

is oda seregestől a protekczió támogatásával s az eredmény máris észlelhető: okleveles nők proletársága, egyes tanítónői választásoknál erkölcstelenségig menő versengés — s a mi legnagyobb baj — egész sereg nevelői állás betöltése olyanokkal, kik nem oda valók, csak kenyeret kerestek.

Kell-e mélyebb gondolkozás, alaposabb körültekintés, hogy maguk a nők sürgessék a női középiskolák életbeléptetését? Az orvosnők áldásos intézménye s mindenek felett a kisebb állami s hatósági hivatalok megnyitása a nők számára éltető szelentyű lesz ebben a már-már bűzhödni kezdő versenyharczban. Kapukat kell nyitni, hogy a tanítónők közül jövőben kijuthasson az, kit nem hivatás vezetett ide. Komoly munka komoly és czélért lelkesülő egyéneket kiván. De még sem ez a praktikus czél a fő. A kapunyitás a nagy tehetségekre lényeges, mert a nemzetek kincsében egy-egy genie nem 10—20 középszerűségnek felel meg. S ki mondhatja azt, hogy a magyar nők között nem támadhat kiváló tehetség? Az az egy pálya, mely már egy század év óta nyitva van előttök, a színészi, meglepetéseket szerzett számunkra. Nem is vont korlátokat a természet soha. A Sommervillek és Kovalevszkyek, az Erzsébetek és Mária Teréziák, a Sand Györgyök és Ouidák, a Rosa Bonheurok és Pattik ritkák ugyan, de mindenkor s mindenütt előfordulnak.

Meg kell nyitni tehát a magasabb művelés lehetőségének eszközét, a női gymnáziumot, a magyar nők számára. Még ha áldozatokat teremt is az új élet s csak egy-egy évtizedben segit előre egy kimagasló tehetséget, az eredmény örvendetes lesz. Szellemi életünk s társadalmunk fejletlenebb még, mint hogy jogunk volna visszadobni a nemzeti erő nagyobb részének azt a töredékét, mely akar előre törni, mely érzi, hogy hivatása van szellemi téren alkotni és hasznosan működni.

Budapest. György Aladár.

A JÁTÉK LEÁNYISKOLÁINKBAN.*

Egy szerény kisérletről kivánok az alábbiakban, nehány önként kinálkozó megjegyzés kapcsán, számot adni.

Az ifjuság testi nevelésének kérdése egy idő óta nálunk is napirenden van; lépten-nyomon hangzik a panasz, hogy ifjuságunk satnyúl, csenevészedik. Az országos közegészségügyi egyesületben maga közoktatásunk nagyérdemű államtitkára, Dr. Berzeviczy Albert, fejtette ki és indítványozta, hogy az ifjúság testi nevelése érdekében tenni kell valamit. Kétségtelen ugyanis, hogy az egyre növekedő szellemi követelményekkel a tanuló ifjúság nagy részének testi ereje nem áll arányban. A legnagyobb mértékben igazságtalan azonban e szomorú tényt első sorban az iskola rovására írni. Az a túlterhelés, melyre, mint a legtetszetősebb okra, általában hivatkozni szoktak, tulajdonképen nem is az iskola bűne; a szülői ház, mely privát órák egész seregével halmozza el a közepes, vagy épen gyenge tehetségű tanulót, sokkal többet árt e tekintetben. De veszedelem is van ez egyoldalú vádaskodásban. Mert minél erősebben támadjuk az iskolát a mai nemzedék satnyaságaért, annál jobban meggyökerezik a szülői háznak az a hajlama, hogy gyermekeit elkényeztesse, elpuhítsa, akár az által, hogy minden legkisebb erőfeszítéstől óvja, akár hogy idő előtt a felnőttek szórakozásaiban és élvezeteiben részesíti. Bizony ideje volna, hogy, kik oly sötét színekkel tudják rajzolni az iskolai életet (emlékezzünk csak dr. Fodor József ismeretes czikkére: «Palika iskolába jár», mely pár év előtt valóságos lázba ejtette a

* Ajánljuk a leányiskolák vezetőinek figyelmébe a soproni felsőbb l. isk. igazgatójának ez érdekes tanulmányát.

szülőket!), erre a veszedelemre irányítsák inkább az általános figyelmet.

De nem erről akarok szólani. Konstatálni kivántam csupán, hogy a mai iskolás nemzedék testi állapotáról általános az a meggyőződés, hogy az a legnagyobb mértékben aggodalmat keltő, s hogy ennélfogva a testi nevelésre több gondot fordítani nemcsak kivánatos, de égetően szükséges is. Fájdalom, nálunk e tekintetben még alig történt valami. Egyre nézve azonban már tisztában vagyunk s ez az, hogy a kezdeményezésnek az iskolából kell kiindulnia.

Amaz eszközök gyanánt, melyekkel az iskola növendékeinek testi egészségét leginkább gyarapíthatja, a torna, a játék, kirándulások és a sport különféle nemei szoktak említtetni. Ezek közül én a leányiskolában a játékot tartom az első helyre sorozandónak.

Szándékosan kerültem eddig a leányiskola külön említését. A mi a tanuló ifjúságról általában panaszképen hangzik, az áll a leányokra is; leányaink testi fejlődésével nem kevésbbé lehetünk elégedetlenek, mint a fiúkéval. S talán nem kell mondanom, hogy a leányok testi épségének, gyarapodásának gondozása és előmozdítása legalább is oly fontos és annyira kötelező, mint a fiúké. Természetes azonban, hogy a testi nevelés eszközeinek megválogatásánál fiú és leánynövendékek megkülönböztetése mellőzhetetlen. Tornázni p. o. többet tornázhat a fiú, kirándulásokban is többre vállalkozhatik; a sport különféle nemeiből a leány mindössze az úszást, korcsolyázást gyakorolhatja, azonfelül még a tánczot; de tág tere nyilik a szabad játékokban s ezért mondottam a játékot a leányiskolában a legelső helyre valónak.

A rendezett, az együttes, a kötelező játékot értem. Elméletben ez már nálunk sem egészen ismeretlen; testet, lelket erősítő, jellemfejlesztő hatását szépen kifejtette, többek közt, Suppan Vilmos*; gyakorlatilag meghonosítva azonban tudtommal nincs sehol. Valami tartózkodás, félénkségnek is lehetne mondani, tart vissza bennünket ez irányban az első lépéstől. E tartózkodás oka

* «Két jelentés az ifjúság testi neveléséről.»

könnyen felismerhető: rejlik magában az iskolában és a szülői házban.*

Az iskola, illetőleg a tanítók, kikre a játékok vezetésének terhe várakozik, azt mondják, hogy úgyis eléggé meg vannak terhelve eddigi kötelességeikkel s hogy nem tanácsos a szülői háznak azon törekvését, hogy a gyermekek mindennemű gondozása az iskolára háruljon, még istápolni is. Ez utóbbiból annyi igaz, hogy ha a testi nevelés is első sorban az iskola feladatai közé soroztatik, a szülői ház hajlandó lesz a gyermekek minden testi hibájaért, gyöngeségeért az iskolát tenni felelőssé s ezután fogja csak igazán elhanyagolni azt a kötelességet, mely szorosan és tulajdonképen őt illeti. Másfelől azonban bizonyos, hogy a játéknak test és lélekfrissítő hatása főleg a rendesen ismétlődő együttes játékban érvényesülhet s hogy ilyenek rendezésére a szülői ház legjobb akarata mellett is képtelen. A testi nevelés kötelességét magára nézve különben is elismerte az iskola, mikor tantervében helyet adott a tornának. De meg kell gondolni főleg azt, hogy a játéknak pædagogiai jelentősége van, a mennyiben alkalmat szolgáltat, többet és jobbat, mint a rendes tanítás, a növendékek megismerésére. A tanítónak tehát nem szabad a fáradságot sajnálnia.

A szülők ellenvetése mindenek előtt az, hogy a kényszerített játék nem játék. Látszólag igaz. De ha a játékban ki tudjuk elégíteni a gyermek vágyait, szerezvén neki elegendő gyönyörűséget, akkor nem érzi a kényszert. Tegyük még hozzá, hogy az egészen szabad (rend és felügyelet nélkül való) játék rendesen egyenetlenséggel, kedvetlenül végződik, vagy mindjárt kezdetben megakad akárhány kicsinyes ok miatt; a gyermekek azért csak örülni fognak a tanító, vagy tanítónő, mint pörösztő, jelenlétének s inkább a játék biztosítójának, mint akadályának tekintik azt.

Nem fog tetszeni másodszor a szülői háznak, hogy a gyermekek meghatározott időben, rendesen járjanak e játékokra. Magát a játékot talán helyeselnék, de csak úgy, ha az ő tetszésükre bizatnék, mikor küldjék arra gyermekeiket; egyik az időt fogja

* V. ö. a következőket Dr. Sommer O. alább idézett czikkével.

nem elég kedvezőnek találni, másik kirándulást szeretne aznap tenni, harmadik és a többi ezt meg azt fogja akarni. Ily módon aztán épen azok a nápicz gyermekek maradnának el a játéktól, kiknek arra legnagyobb szükségük volna. Hanem ezt már épenséggel nem lehet megengedni. Ha mi tanítók nem sajnáljuk az időt és fáradságot, annyit megvárhatunk, megkövetelhetünk gyermekei egészségéért a szülei háztól is, hogy igyekezetünket tőle telhetőleg támogassa s az általunk megállapított rendhez feltétlenül alkalmazkodjék. Különben előzékenységünket mutathatjuk azzal, hogy a játékok idejét nem szerda, vagy szombat, tehát szabad délutánra, hanem a rendes tanítás valamelyik más napjára tesszük.

De nehézségnek látszik az iskolai játékok meghonosításában a szükséges játszótér kérdése is. Tényleg csak igen kevés iskola lesz abban a szerencsés helyzetben, hogy erre a czélra alkalmas saját területtel, udvarral vagy kerttel rendelkezzék; már pedig a játszóhelynek okvetetlenül tágasnak, és mert leányokról van szó, kik, mint a fiúk, nyilvános helyekre nem vezethetők, zártnak kell lennie. Azt hiszem azonban, hogy ez a nehézség sem legyőzhetetlen. A hol az iskolának magának nincs megfelelő területe, talán akad az iskola közelében oly bekerített telek, a melyet tulajdonosa méltányos bérért, vagy a nélkül is, hajlandó lesz átengedni; a hol pedig ez sincs, nem szabad visszariadni a nagyobb áldozattól: szerezni kell állandó játszóhelyet. A községek és iskola-fentartó hatóságok, maga az állam is, bizonyára készséggel nyújtanak ehez segédkezet; de meghozza adóját, csak módját kell ejteni, a társadalom is, melynek gyermekei élvezik az egészből a hasznot.

A vezetés és felügyelet terhét fentebb érintettem. Magától értetődik, hogy abban az egész tanítótestületnek osztoznia kell. A tornatanítónő ugyan talán legelső sorban lesz hivatott a növendékek játékainak tényleges irányítására és élénkítésére; de legyen e játékok pedagogiai nyeresége mindnyájunk által óhajtott, támogassa azt — jelenlétével legalább — minden osztályfőnök s felváltva minden tanár és tanítónő.

*

Áttérhetek most már a jelzett beszámolóra.

Dr. Sommer O. a braunschweigi városi felsőbb leányiskola és tanítónőképző igazgatójának egy értekezése jutott — szerző szívességéből — a múlt őszszel kezembe. Az értekezés *, melyet a porosz közoktatásügyi miniszter a legszélesebb körök figyelmére nyilvánított érdemesnek, általános érdekén kívül, főleg egy labdajáték ismertetésével ragadott meg. Ennek hatása alatt vetettem fel egyik módszeres értekezletünkön az iskolai játékok eszméjét s miután az a tanári testület részéről osztatlan helyesléssel találkozott: kimondottuk, hogy növendékeinkkel ez irányban kisérletet fogunk tenni.

Iskolánknak van ugyan saját udvara és kertje, de mert az nem elég nagy terjedelmű s különben is bokrokkal és fákkal van beültetve, mindenek előtt azzal a szükséggel állottunk szemközt, hogy megfelelő helyről gondoskodjunk. Sopron város érdemes tanácsa a legszívesebb készséggel sietett segítségünkre: megkeresésemre díjtalanul engedte át a Neuhof-park mellett ma még elzártan álló, városi tulajdont képező Vághy-féle kertet. Ez a kert, a városon kívül, az iskolától alig 10 percznyire esik; van egészséges levegője, szabad pázsitja és árnyas ültetvénye; kiterjedése oly nagy, hogy nekünk egyetlen köröndje is elég; ezenfelül kerített és zárt, egy szóval meg van benne minden, a mi a játékokhoz csak kívánható.

Az első kérdés ilyen szerencsés megoldása után megállapítottuk a játék idejét. Három napot tűztünk ki e czélra és pedig, tekintettel arra, hogy a különben is szabad délutánokon a növendékek szüleik társaságában mehetnek sétálni, tehetnek kirándulásokat stb., a rendes tanítási napok közül választottuk ki a hétfőt, csütörtököt és pénteket, mint a mely napokra délután egyes osztályoknak többnyire csak egy órájuk esik s ha kettő, akkor azok egyike tornaóra. Lehetségessé vált ekképen, az órarend

* «Die Schulspiele in der höheren Mädchenschule». Megjelent a «Zeitschrift für Schulgesundheitspflege» 1891. I. számában és mégegyszer a braunschweigi városi felsőbb leányiskola és tanítónőképző 1890/1. évi értesítőjében «Die Bedeutung und Einrichtung der Schulspiele» cz. a.

lényegesebb változtatása nélkül, 3 órától szabaddá tenni növendékeinket. Mert 3-tól 5-ig, tehát két órára szántuk a játékok gyakorlását. Megállapítottuk azután, hogy a I—II., III—IV., V. és VI. osztályokat külön-külön csoportban fogjuk kivezetni, egyrészt, mert nagyobbszámú növendékseregg el (így 40—60 jutott egy csoportra) nehezebb a játék, másrészt, hogy lehetőleg egykorú növendékek maradjanak együtt. Április elején már ily módon felkészülve vártuk a kedvező időjárást; a közbejött húsvéti szünidő, meg az esős, szeles napok, azonban csak májusban engedték az első kirándulást. Tulajdonképen tehát csak május és juniusnak a vizsgákig tartó része és így bizony igen rövid idő maradt rendelkezésünkre; de ezt annál jobban igyekeztünk kihasználni: a menynyire az időjárás engedte, pontosan eljártunk a játékokra s a kitűzött két órai időből nem engedtünk el egy perczet sem.

Eljárásunk részletei egyébként a következők voltak. Délután 3 órakor együttesen, rendben vonultunk a játszó-helyre; megérkezés után a felöltőktől, kalapoktól megszabadítva, nehány perczig engedtük a növendékeket szabadon futkározni, csoportosulni, gyönyörködni a kert ültetvényeiben (ez utóbbiak botanikai szolgálatot is tettek); azután vette kezdetét a tulajdonképeni játék: kisebb-nagyobb csoportokban járta a lapda, abroncsdobás, fogós és a társas játékok sokféle változata; gondunk volt azonban arra, hogy az egész időnek mintegy fele oly játékra fordíttassék, melyben valamennyi növendék együttesen vesz részt. Az utolsó negyedóra lehetőleg csöndes játékkal telt s ily módon némileg megpihenve vonultunk 5 óra után ismét az iskola udvarára, honnan a növendékek hazaoszlása történt.

Talán mondanom is fölösleges, hogy növendékeink kivétel nélkül a legnagyobb kedvvel vettek részt e kirándulásokban; a játékok napja ünnep számba ment előttük s minden alkalommal sajnálatuknak adtak kifejezést azon, hogy a kiszabott két óra olyan hamar elmúlt. De nekünk, kik tanúi és részesei voltunk az ő örömüknek, nem kevesebb gyönyörűségünk tellett bennük és annak tudatában, hogy ezzel is tettünk javukra valamit.

*

A játékok minőségének kérdése, noha egészen mellőzni nem lehet, csak másodrendű kérdés. Minden játék jó, mely a gyermekeket foglalkoztatni és mulattatni bírja s ebben a tekintetben minden iskola bőven válogathat az ismertebb gyermekjátékok közül saját viszonyai és növendékeinek igényei szerint. Talán érdekelni fog egyeseket mégis az a labdajáték, melyet Sommer O. nevével kapcsolatban fentebb említettem, s melyet, minthogy magunk is kipróbáltuk, leányiskoláknak különösen ajánlhatunk; ideigtatom azért ismertetését Dr. Sommer leírása után.

E játékhoz mindenek előtt legalább is 30—40 méter hosszú és mintegy 6—10 méter széles egészen szabad pázsitra, vagy kavicsolt térségre van szükség. A játszók két ellenséges pártra oszolnak és egymást minden erejükkel legyőzni igyekeznek. A győzelem abból áll, hogy valamelyik fél, a labda beledobásával, elfoglalja az ellenség várát, mely a játszótér végén földbe szúrt zászlócskákkal, vagy akármi egyébbel van jelölve. A játék lefolyása a következő: Tegyük fel, hogy a játszótér 40 méter hosszú; az a fél, mely sors, vagy megegyezés útján a támadást kezdi, mondjuk A-nak, körülbelül 5 méternyire a középponttól foglal állást s a párt egyik tagja (A_1) — hogy a sor mindenkire rákerüljön, talán betűrend szerint — a lapdát teljes erejével, lehetőleg magas ívben, mert a nem ívalakú dobás érvénytelen, az ellenpárt felé dobja. A másik fél (B) a támadóval szemben helyezkedik el, körülbelül olyan távolságra, a mennyire gondolni lehet, hogy a labha röpülni fog és úgy, hogy akár közelebb, akár távolabb esik az a földre, mindenütt találjon valakit, a ki visszaüthesse. A párt tagjai váll fölé emelt kezekkel várják a labdát s a mint az leesőben van, eléje futnak, hogy tenyerükkel visszaüssék A felé; mert az a pont, hol a visszaütött labda földet ér, lesz a következő dobásra jogosított B-párt álláspontja s minél messzebb sikerült a B-pártnak a labdát visszaléknie, annál előbbre nyomúl, annál hamarább remélheti, hogy azt az A-párt várába dobja s így a győzelem az övé lesz. De nem mindig sikerül ám a labdát visszaütni; ha az ellenfél nagyon ügyes, akárhányszor túlrepül az a B-párt sorain s ez természetesen A-ra nézve nagy nyereség, mert B-nek oda kell visszamennie s

onnan folytatnia a dobást, hol a labda földet ért; de az is megesik, hogy a labda **B** sorai előtt esik a földre, ez esetben új dobás engedhető. Igy hullámzik a harcz a küzdőfelek kedve és ügyessége szerint; majd az egyik, majd a másik párt van előnyben, miközben minden sikerült dobást és visszalökést a társak hangos tetszésnyilvánítása jutalmaz. Az egyik félnek talán már sikerült az ellenséget vára határáig szorítani; ez végső erőfeszítéssel a határjel mögött foglal állást; még csak egy szerencsés dobás, és a csata meg van nyerve, — a mikor egy ügyes játékos a határon túl repülő labdát oly erővel löki vissza, hogy az a váron kívül esik le a földre. Ujjongva nyomúl a már-már legyőzött fél ismét előre s megfeszített erejének sikerül végre a győzelmet is kivívni. De a vesztes fél új küzdelemre vágyik: ki kell köszörülni a csorbát! S kezdődik a játék elülről.

A mondottakat illusztrálja a következő ábra:

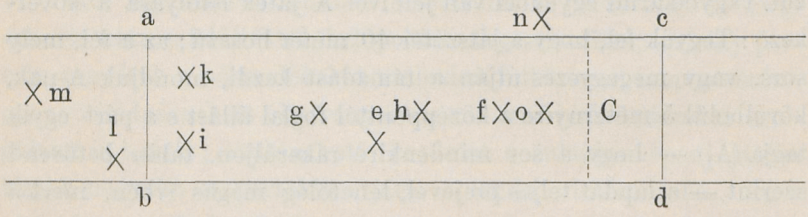

abcd derékszögű négyszög a harcztér, **ab** az **A**, **cd** a **B**-párt várának határjele. Az **A** párt első dobója A_1 **e** pontról dobja a labdát **cd** felé; a **B**-pártnak, mely **C**-nél foglal állást, sikerül azt **f**-ig visszaütni; B_1 tehát (a **B**-párt első dobója) **f**-ből röpíti a ladbát; de most megint **A** üti azt vissza **g**-ig, A_2 ennek következtében **g**-ből folytatja a dobást, melyet ismét **B** lök vissza **h**-ig. B_2 most **h**-ból oly ügyesen dob, hogy a labda **A** háta mögött, **i**-nél, kevéssel a várjel előtt, éri a földet; A_3-nak **i**-ből kell dobnia; a gyönge dobást **B** **g**-ig veti vissza. **A**-ra nézve most már nagy a veszedelem, mert B_3 **g**-nél, vagyis az ellenséges vártól már nem igen messze, áll fel a dobáshoz; **A** ennélfogva a határ mögé vonúl s igyekszik a labdát annyira visszalökni, hogy az a váron kívül, tehát a harcztéren essék le; ha ez sikerül — legyen bár egy

szalmaszálnyira a határtól, p. o. k-nál — a küzdelem folyik tovább s A még mindig győzhet; de ha a labda p. o. l-nél jut a földre, vagy épenséggel A háta mögé m-ig röpül, akkor A veresége el van döntve. Megjegyzendő, hogy a visszaütött labdát, mindaddig, míg a levegőben van, többen is lökhetik visszafelé. A négyszög hosszának határain túl, oldalt eső dobás nem érvényes, kivéve, ha az ellenfél oda is eléje szalad, és visszaüti; a visszaütésre nézve azonban ez a szabály nem áll, mert ilyenkor a labda könnyen ferde irányt vesz és gyakran kirepül az oldalhatáron p. o. n-ig; ez esetben n-nek a harcztéren megfelelő o pont lesz a következő dobás helye.

Kitűnik az elmondottakból, hogy ez a labdajáték a játékokkal szemben támasztható minden követelménynek megfelel: állandóan érdekli és mulattatja a növendékeket (persze az igazi kedv iránta csak némi gyakorlat s a kezdet nehézségeinek legyőzése után mutatkozik); foglalkoztatja az egész testet, kivált a lábakat, karokat és a tüdőt; s a mennyiben szabályai mindenkire egyformán kötelezők s minden egyes játékostól teljes erejének és ügyességének kifejtését követeli, a szerint ismervén el az egyesek értékét, pedagogiai jelentősége is nagy.

Sopron MARUSÁK PÁL.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

I. *Felsőbb leányiskolák.*

1. Értesítő a budapesti m. kir. áll. felsőbb leányiskola 1891—1892. iskolaévéről. Közli Berecz Antal, igazg. A iskolaév történetében nem fordultak elő általánosabb érdekü mozzanatok. *A tanári testületnek*, a hitoktatókon kívül, 21 tagja volt; ezek közül a következő 11 tanítónő: Bacher Vilmosné, Goldzieher Ilona, Bosányi Ivánné-Edwards Ellen, Buzogány Ágnes, Egan Luise, Juhász Krisztina, Odor Emilia, Odor Henrietta, Saváry Irma, özv. Sólyom Sándorné-Rosenberg Izabella, Vargyas Endréné-Petz Vilma, Bockelberg Ernőné-Zimmermann Ilka. — *A növendékek létszáma* tíz — a harmadiktól kezdve végig párhuzamos — osztályban: *311* (36+39+28+29+25+21+40+43+25+25); évközben kimaradt: 15. Ezek közül *vallás* szerint: r.-kath. 132, ág.-ev. 19, ev.-ref. 24, izraelita 136; — *nyelve* nézve: magyar 309, más 2; *születésök helyére* nézve: budapesti 231, nem budapesti 73, külföldi 7. — Az iskola a tanszerekkel jól el lévén látva, nagyobb beszerzésekre nem volt szükség. A tanári könyvtár a múlt isk. évben is hozatott folyóiratok ez évi köteteivel, továbbá kevés számú más munkával gyarapodott. — *Tandíj* 80 frt; *beiratási díj* 5 frt.

Értekezés: «*Széchenyi István gr. emlékezete*»; a Sz. I. gróf születésének százados fordulóján rendezett iskolai ünnep alkalmára írta és felolvasta: *Révy Ferencz.*

2. Értesítő a Kolozsvár városi áll. segélyzett felsőbb leányiskola 1891—92. isk. évéről. Kiadja az igazgatóság. Az ig. jelentésből kiemeljük a következőket: De Gerando A. igazgatónőt az egész éven át Binder Laura, tanítónő helyettesítette; az iskola tanítási szervezetében az a nagy változás történt, hogy ez évtől kezdve elfogadták s fokozatosan életbe léptetik az áll. hatosztályú felsőbb leányiskolák szervezetét; — az iskola helységei minden tekintetben elégtelenek, a mit az ig. jelentés számos, szinte megdöbbentő példával illusztrál. Az iskola fennállása óta nem volt a felvételre jelentkezők száma oly nagy, mint ebben az évben. — A *tantestületnek* a hitoktatókon kívül volt 10 tagja, ezek közt az igazgatónővel együtt 6 tanítónő: De Gerando Antonina, ig., Békési Lila, Biela Mariska, Binder Laura, Butyka Vilma és Keul Sarolta. — A *növendékek létszáma* volt hat osztályban (a III. és IV. oszt. párhuzamos) összesen: *224* (19+57+34+57+38+19); évközben elmaradt 13. — *Vallás szerint:* r.-kath. 91, g.-kath. 2, g.-kel. 1, ág.-ev. 23, ev. ref. 69, unitárius 16, izraelita 22; — a *szülők illetősége* szerint: hely-

beli 183, vidéki 41. — A tanszerekről nincs kimutatás. — A felsőbb leányiskolával kapcsolatban *női kereskedelmi tanfolyamot* is nyitottak meg (tandíj 70 frt, beirási díj 2 frt), melyben 15 növendék végezte az évet s kapott bizonyítványt. — *Tandíj* 30 frt, *beiratási díj* 5 frt.

Értekezés: «*Csevegés tanítványaimmal a szünidőről*» Binder Laurától.

3. A pozsonyi (internatussal összekapcsolt) m. kir. áll. felsőbb leányiskola és női keresk. tanfolyam értesitője az 1891—92. tanévről. Közli Ghyczy József, ig. Az igazgató jelentése szerint a tanulók ebben az évben is oly tömegesen jelentkeztek a felvételre, hogy helyszüke miatt sokat vissza kellett utasítani. E baj a jövőre megszünik, mivel már ebben az évben megkezdték az iskola épületének átalakítását és kibővítését oly módon, hogy az nemcsak megfelelhet a követelményeknek, hanem Pozsony városának diszére is válik. — A tanítást az internatusban fellépett ragályos betegségek miatt huzamosabban meg kellett szakítani, a mi először történt az iskola fennállása óta. — A tantestület 17 tagból állott, köztük a következő 8 tanítónő: Bobok Karola, Deszáth Anna, Florence de Horne Best, Hermann Teréz, Kasztner Mariska, Schmidt Paula, Watzesch Gizella, Wollmann Emma, az internatus igazgatónője. — A *növendékek létszáma* a hat rendes osztályban: *180* (31+40+36+40+18+15); ezek közül bennlakó 32. Évközben elmaradt 2. — *Vallás* szerint: r.-kath. 97, ág.-ev. 41, ev.-ref. 3, izraelita 39; *anyanyelv* szerint: magyar 176, német 1, tót 2, horvát 1; — *nyelvismeret* szerint: csak magyarul beszélt 3, németül inkább 58, magyarúl és németül 57, magyarul, németül és tótul 27, magyarul, németül és francziául 35; — a *szülők lakhelye* szerint: helybeli 134, pozsonymegyei 20, más megyéből 26. — A *női keresk. tanfolyamnak* 20 növendéke volt, a kik közül 19-en végezték be az évet sikeres vizsgálattal. — A felsőbb leányiskolában a tandíj 30 frt, beirási díj 5 frt. Értesítőre, bizonyítványra s egyéb isk. czélokra 2 frt (az internatusi ellátás díja 300 frt; zongoratanításért külön 50 frt). — A női keresk. tanfolyamban: tandíj havonként 6 frt, beirási díj 2 frt.

Értekezés: «*A nyelvről*» (1—17 old.) Dr. *Pechány Adolf*-tól.

4. Értesítő a beszterczebányai m. kir. felsőbb leányiskola 1891—92. tanévéről (9-ik évf.). Közli Hermann Róza, ideigl. igazg. Az ig. jelentés panaszszal említi, hogy «a szülők nem ügyelnek eléggé arra, hogy leányaikat a kellő időben adják az iskolába. Így megtörténik, hogy gyermekeik, a különböző iskolákban járván 12—14 éves korukat már betöltötték, mire iskolákba jönnek. Hiányos előkészültségük azonban nem engedi meg, hogy a koruknak megfelelő osztályba vétessenek fel; alsóbb osztályba kerülvén, idő előtt kinőnek az iskolás korból s elhagyják az intézetet, mielőtt a teljes tanfolyamot bevégezték volna». — Az egészségi állapotok sem a növendékek közt, sem a tantestületben nem voltak kedvezők. — A tantestület 13 tagból állt, köztük a következő 7 tanítónő: Hermann Róza, ig., Günther Anna, Gúta-Oláh Mária, Károlyi Ilona, Serédy Ilona, Stauffer Emilia, Vrányczány Ella. — A *növendékek létszáma* a hat rendes osztályban: 113 (30+23+28+15+16+1); évközben kimaradt 14, meghalt 2. — *Vallás* szerint: r.-kath. 35, g.-kath. 2, ág.-ev. 31, ev.-ref. 4, izraelita 40; — *nyelvismeret* szerint: csak magyarúl beszélt 20, magyarúl, németül 39, magyarúl, tótúl 37,

magyarúl, németül, tótul 17 (nemzetiség szerint: magyar 83, német 25, tót 5); *születésük helye* szerint: helybeli 38, zólyommegyei 24, más megyében 48; külföldön 4. — Az internatusba 11 növendék vétetett fel. — *Tandíj* 40 frt, beiratási díj 5 frt, értesítőre stb. 2 frt. — Az internatusi ellátás díja 300 frt, zongora tanításért külön 30 frt.

5. A soproni m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1891—92. tanévről. (21. évf.) Közli Marusák Pál, ig. Az ig. jelentésből látjuk, hogy kisérletet tettek az intézetben az ú. n. *iskolai játékokkal*, a minek eredményéről az Értesítő élén külön közlemény ad számot. Kiemelendő, hogy Sopron városa e czélra díjtalanúl engedte át használat végett a Vághy-féle szép kertet. Örvendetes tény az is, hogy az iskola növendékeinek száma folytonosan emelkedik s nemcsak az alsó, hanem felső osztályokban is. Az egészségi állapot itt sem volt kedvező a járványos betegségek miatt. Az igazgató panaszosan említi jelentésében, hogy a szülők itt is mint másutt «két dologban igen sokszor vétenek az iskola, illetőleg saját gyermekeik nevelése ellen: az egyik az, hogy bármi kicsinyes ok miatt hajlandók jóváhagyni s készségesen igazolják a merőben indokolatlan iskolamulasztást; másik, hogy a gyermekeket idő előtt részeltetik felnőttek társaságában». A *tantestületnek* 12 tagja volt, köztük 6 nő: Bock Szerafin, Bründl-Prohászka Ottilia, Hanzely Irma, Reich Paula, Tschürtz Oktávia (az internatus igazgatónője) és Wagner Józefa. — A *növendékek létszáma* a hat rendes osztályban 156 (37+28+31+24+24+12); évközben elmaradt 4. *Vallás* szerint: r.-kath. 60, ág.-ev. 62, ev.-ref. 3, izraelita 31; *anyanyelv* szerint: magyar 91, német 65; *nyelvismeret* szerint: csak magyarúl beszél 7, németül 3, magyarúl és németül 115 stb., a *szülők lakóhelye* szerint: helybeli 110, sopronmegyei 17, más megyékből 29. — Az internatusban 17 növendék vett részt. — Az intézettel kapcsolatos *női keresk. tanfolyamnak* 8 növendéke volt, a kik az év végén sikerrel tették le a vizsgálatot. — A tanszerek gyarapodásáról nincs kimutatás. — Tandíj a felsőbb leányiskolában 20 frt, beiratási díj 5 frt, értesítőre stb. 2 frt, az internatus díja 300 frt, zongora tanításért 100 frt. — A női keresk. tanfolyamban a tandíj 50 frt, beiratási díj 2 forint.

Értekezés: «Leányaink testi nevelése érdekében» Marusák Páltól.

6. A lőcsei m. kir. áll. elsőrendű felsőbb leányiskola tizenegyedik értesítője az 1891—92. tanévről. Közli Kerner Péter, igazg. Az igazgatói jelentésből kiemeljük a következőket: «a tanévet kellő számú tanerő hiányában s a folyamatban volt változások bizonytalansága miatt nem kezdhették meg a rendes időben». Az egyik, nyugalomba vonult tanítónő helyére kellő tanerő «egész éven át nem volt nyerhető». A jelentés panaszkodik az iskolába lépő növendékek hiányos előképzettsége és ama fogyatkozása miatt, hogy «mindennemű nyelvérzéknek csaknem teljes híjával lépnek az intézetbe. A legtöbben kéthárom nyelven is beszélnek, de egyet sem tökéletesen, még korukhoz mérten sem; hanem valamennyit összekeverik». — A *tantestületnek* a hitoktatókon kívül 10 tagja volt, köztük a következő 7 tanítónő: Décsey Janka (intern. igazg.), özv. Eördögné-Holzinger Anna, Hoszek Mária, Kernerné-Holló Julia, Klimkóné-Kozmund Vilma, Thoma Teréz, Weinhold Emanuella. — A *növendékek létszáma* a hat rendes osztályban: 98 (15+23+24+20+9+7); évközben elmaradt 8. — *Vallás* szerint: róm.-

kath. 38, gör.-kath. 2, ág.-ev. 29, ev.-ref. 6, izraelita 23; — *nemzetiség* szerint: magyar 90, német 8; *nyelvismeret* szerint: csak magyarúl beszél 10, magyarúl-németül 30, magyarúl-németül-tótúl 46 stb.; *születésük helyére* nézve: helybeli 43, szepesmegyei 19, más megyéből 35, külföldi 1. — Az internatusban 12 növendék vett részt. A tanszerekről nincs kimutatás. — *Tandíj:* 20 frt; beirási díj 5 frt; értesítőre stb. 2 frt. Az internatusi ellátás díja 300 frt; zongoráért külön 50 frt.

7. A trencséni m. kir. áll. felsőbb leányiskola értesítője az 1891—92. tanévről (15. évf.). Közli Manyák Alajos, igazg. A növendékek létszáma ez évben hárommal apadt. Ennek okát az ig. jelentés abban találja, hogy «a vidéki, de még inkább a helybeli elemi iskolák vezetői V. és VI. elemi osztályaik számára, — hogy ezek népességét emeljék, — még oly tanulókat is előszeretettel tartanak vissza, a kik különben polgári vagy felsőbb leányiskolát szándékoznának látogatni». — A tantestületnek 7 tagja volt a hitoktatókon és óraadókon kívül; ezek közt 4 tanítónő: Botkáné Platthy Kamilla, Hell Antalné, Kovács Stefánia, Vlachovicsné-Indali Sarolta. (A f. leányiskolával összekapcsolt elemi iskolában: Czink Antonia és Ényiné Mauks Gabriella). — A *növendékek létszáma* a rendes négy osztályban: *80* (15+20+25+20); évközben kimaradt 6. (Az elemi leányiskolának 43 növendéke volt.) — *Vallásra* nézve: r.-kath. 35, ág.-ev. 7, ev.-ref. 2, izraelita 36; *anyanyelvre* nézve: magyar 13, magyar-német 57, magyar-tót 10; *szüleik lakóhelyére* nézve: helybeli 55, trencsén-vármegyei 17, más megyéből 8. A tanszerek szaporodásáról szóló fejezetben csak a könyvtárról van említés téve. *Tandíj* 20 frt, beiratási díj 5 frt, értesítőre stb. 2 frt.

Értekezés: «A franczia nyelv tanításáról» (1—12 old.) Széplaki Botkáné-Platthy Kamillától.

8. A m.-szigeti m. kir. áll. felsőbb leányiskola s vele kapcsolatos elemi iskola értesítője az 1891—92. tanévről. (15. évf.) Közli Marikovszky Menyhért, igazg. Az intézet ismét elsőrendű f. leányiskolává lett s ez évben már a hatodik osztály is felállíttatott. Az igazg. jelentés különös örömmel adja tudtúl az intern. növendékek kedvező fejlődését és egészségi állapotát. A szertárak gyarapítására 330 frtot fordítottak. A Trefort-segélyalap vagyona 750 frt, melynek kamatait szegénysorsú, szorgalmas növendékek jutalmazására fordítják. A tantestületnek 12 tagja volt; köztük a következő tanítónők: Barkóczy-Dömök Antonia (intern. ig.), Csík Mariska, Quirsfeld Irén, özv. Újházy Aladárné, Zagróczky Jolán; kisegítő tanítónők voltak: özv. Riszner Józsefné, Vranczány Johanna és Dömök Luiza az internatusban. (Az elemi iskolában tanítottak: Bartkos Erzsébet és Dávidné-Szilágyi Róza.) — A *növendékek létszáma* a hat rendes osztályban: *110* (27+26+19+21+11+6); évközben kimaradt 7. *Vallás* szerint: r.-kath. 83, gör.-kath. 8, ág.-ev. 5, ev.-ref. 25, izraelita 39.; *anyanyelv* szerint: magyar 100, német 2, román 8; *szüleik lakóhelye* szerint: helybeli 71, marmarosmegyei 13, más megyéből 21. Az internatusban 15 növendék vett részt. (Az elemi iskolának 68 növendéke volt). *Tandíj* 20 frt, beirási díj 5 frt, értesítőre stb. 2 frt.

Értekezés: «Miként tanítsuk a szavalásra szánt költeményeket?» (1—7 old.) Marikovszky Menyhérttől.

9. A kassai m. kir. áll. felsőbb leányiskola és az azzal kapcso-

latos női keresk. tanfolyam értesítője az 1891—92. iskolai évről. Közli Lakos Károlyné, igazg. A tizenkilencz éven át fennállott városi polgári leányiskolát ez évben vette át az állam s felsőbb leányiskolává alakította az V. osztály megnyításával. Az átmeneti évben a tanerők, a helyiségek s felszerelés hiányossága miatt sok bajjal küzdött az iskola; de a bajok egy része már évközben megszünt, másfelől megtétettek az előmunkálatok arra nézve, hogy a felsőbb leányiskola számára megfelelő új épület emeltessék. Az iskolával női keresk. tanfolyam volt egybekapcsolva. A *tantestületnek* 10 tagja volt, köztük 6 tanítónő: özv. Lakos Károlyné, ig., Gantz Zsófia, Gyurácz Gyuláné, Arányi Izabella, Kolacskovszky Elza, Meiszner Regina, Tóbiás Endréné. A *növendékek létszáma* az öt rendes osztályban: *236* (62+62+54+45+13); évközben elmaradt 16. *Vallásra* nézve: r.-kath. 107, gör.-kath. 1, ág.-ev. 9, ev.-ref. 14, izraelita 106; *nemzetiségre* nézve: magyar 232, német 4; *nyelvismeretre* nézve: csak magyarúl beszélt 26, magyarúl-németül 39, magyarúl-tótúl 20, magyarúl-németül-tótúl 128 stb.; a *szülcik lakóhelye* szerint: helybeli 189, megyebeli 17. A női keresk. tanfolyamnak 20 hallgatója volt. A tanszerekről nincs kimutatás. *Tandíj* 20 frt, beiratási díj 5 frt, értesítőre stb. 2 frt.

10. A szegedi községi felsőbb leányiskola értesítője az 1891—1892. tanévről. Közli Czímer Károly, igazg. (4. évf.) Az isk. év történetéből az ig. jelentés nem értesít általánosabb érdekű mozzanatokról. Ez év legfontosabb eseménye a női keresk. tanfolyam felállítása. A *tantestületnek* 10 tagja volt, köztük 6 tanítónő: Bock Julia, Erőssyné-Szűcs Julia, Fail Mártha, Krikkayné-Barbaró Emma, Nemecskayné-Fendt Malvin, Pillichné-Szendrőy Ilona. A *növendékek létszáma* hét osztályban (az I. oszt. párhuzamos) *331* (58+59+76+60+44+18+16); évközben elmaradt 19. *Vallásra* nézve: r.-kath. 178, gör.-kel. 9, ág.-ev. 7, ev.-ref. 12, izraelita 125; *anyanyelvre* nézve: magyar 291, német 33, szerb 6, román 1; *illetőségre* nézve: helybeli 274, vidéki 57. A női keresk. tanfolyamnak 24 növendéke volt. Az értesítő részletes kimutatást közöl az iskola szertárainak gyarapodásáról. *Tandíj* az I—IV. osztályban helybelieknek 6 frt, vidékieknek 8; az V—VI. osztályban helybelieknek 20 frt, vidékieknek 30 frt, ifj. könyvtárra 20 kr.

Értekezés: «Nehány szó a felsőbb leányiskolák magyar nyelvi oktatásáról» (1—14 old.) Bock Juliától.

11. A fiumei m. kir. áll. elemi és felsőbb leányiskola s a hozzá kapcsolt női keresk. tanfolyam értesítője az 1891—92. tanévről. Közli az igazgatóság (magyar és olasz nyelven). 1892. szept. 1-ével megnyilik az V-ik felsőbb leányisk. osztály s az intézet folytatólag elsőrendű felsőbb leányiskolává alakúl áll. Az iskolának, különösen az elemi osztályoknak látogatottsága igen örvendetes; s a növendékek létszáma egyre nő, az idén is 80-nál többel szaporodott. Beiratási és tandíjak nincsenek; mint az intézeti segélyegylet rendes tagjai fizettek csupán az elemi tanulók 50 krt, a felsőbb osztálybeliek 1 frtot és az ifj. könyvtárra 50 krt. A szegény tanulók minden kiadástól fel voltak mentve. Az int. segélyegylet vagyona 655 frt, ez évi bevétele 219 frt. A tanári könyvtár 97, az ifjusági 116 művel gyaropodott. — A *kettős intézet tantestülete* 12 rendes tanítóból és 5 óraadóból állt a hitoktatókon kívül. Tanítónők az elemi öt osztályban: Berthóthyné Trinksz Fanny, Cattalinics Viktoria,

Gauss Mária, Schmidtné-Toborffy Berta, Szegfi Emilia, Szegfi Ilona; a felsőbb négy osztályban: Gross Leopoldin, ig., Babare Adél, Carvin Piroska, Simonetti Klementin; óraadók: Kuretschka Ilona és Saint-Sulpice Józsa. A *növendékek létszáma* az elemi öt osztályban 235, a felsőbb leányiskola négy osztályban 79 (33+21+15+10); évközben kimaradt 35. A felsőbb leányiskolában *vallásra* nézve: r.-kath. 68, gör.-kath. 1, gör.-kel. 1, ág.-ev. 1, ev.-ref. 2, unitarius 2, izraelita 4; *anyanyelvre* nézve: magyar 20, olasz 48, német 7, horvát 4; *illetőségre* nézve: fiumei 46, vidéki 33. A keresk. tanfolyamnak (tandíj 40 frt) 18 növendéke volt.

Értekezés: «Leányaink házi olvasmányai» Gross Leopoldintól.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A leánygimnázium ügye. Utolsó füzetünk kibocsájtása óta nem merült fel nőnevelésünk terén fontosabb kérdés mint a *leánygimnázium ügye*. Az «*Élet*» című folyóirat szerkesztői és munkatársai vetették fel az eszmét s nem csupán megvitatásához, hanem megvalósításához is azonnal hozzáláttak. Azóta a napisajtó és a szakfolyóiratok kivétel nélkül meghányták-vetették a kérdést, a mely a társadalomban is egyre tágabb köröket foglalkoztatott úgyannyira, hogy még Tisza Kálmán is jónak látta az ő kömáromi ünnepeltetése alkalmával, hogy legalább egy toast alakjában nyilatkozzék a leánygimnáziumról. Szólt és elitélte azt. Az ő szavának kétségtelenül nagy a nyomatéka; de ha még nagyobb volna is, aligha képes rá, hogy a fölvetett eszmét elnyomja, a mi az egykor hatalmas államférfinak bizonynyal nem is volt szándékában. Sokkal baljóslatúbbnak látjuk azt a jelenséget, hogy az «*Élet*» legutóbbi, augusztusi füzeteiben szó sincs többé a leánygimnáziumról és sem belőlük, sem máshonnan nem nyerhettünk eddig tudósítást az ő leánygimnáziumoknak szeptember elejére tervezett megnyitásáról. Tartunk tőle, hogy a leánygimnázium kérdése «*kérdés*» marad nálunk még ezután is, a mi alighanem azt bizonyítja, hogy több hévvel és buzgósággal láttak a dolog megvalósításához, mint előrelátással s időnek előtte már a gyümölcsöt akarták szedni ott, a hol még csak a csemete elültetéséről lehetett szó. Nem szemrehányásképen mondjuk ezt, inkább a sajnálat mondatja velünk, mert kellően birjuk méltatni azok érdemét, a kik nőnevelésünk emeléséért buzognak, még ekkor is, ha a helyes irányt eltévesztették, vagy a helyes irány felé a czélhoz vezető utat nem választották meg jól. Figyelemmel, sőt a legmelegebb érdeklődéssel kisértük mindazt, a mi eddig ebben a dologban történt; figyelemmel kisérjük az ügy továbbfejlődését ezután is, s legjobb tehetségünk szerint igyekszünk hozzájárulni a kérdés tisztázásához. E végből nőnevelésünk s általában közoktatásunknak több előkelő egyéniségét felszólítottuk, hogy folyóiratunkban nyilvánítsák véleményöket a leánygimnázium kérdéséről. Kérésünk nem is maradt foganat nélkül s nagy örömünkre szolgál, hogy már a füzetünk

élén három ilyen nyilatkozatot közölhetünk. E helyen, a «*Nőnevelési Szemle*» rovata alatt összegyűjtve ismertetjük azt, a mi ebben a dologban folyóiratunk körén kivül történt.

A leánygimnázium felállításának eszméjét *Hampelné-Pulszky Polixena* úrnő pendítette meg az «*Élet*» f. é. 3-ik számában.

A 11-ik számban (jun. 30.) *Vikár Béla* szerkesztőnek «*A leánygimnázium ügyében*» című czikke már azt jelentheti, hogy «néhány fővárosi tanár, az «*Élet*» szerkesztőségének tagjai, szövetkezve nőnevelésünk több előkelő egyéniségével s más ügybarátokkal, az elmélet teréről a gyakorlati kezdemény útjára léptek. Az intézet szellemi ellátása önkénytes s az ügyért való lelkesedésből díjtalanúl felajánlott vállalkozásuk által teljesen biztosítottnak tekinthető. Az érdekelt közönségen áll már most, hogy a dolog anyagi részét, az új vállalat boldogulását bizalmával elősegítse. (409. l.)

Az «*Élet*» 12-ik száma (jul. 15.) jelenti, hogy «julius elseje volt az a nap, midőn a magyar társadalom először állott szemben azzal a kérdéssel: szükségesnek tartja-e nőnevelésünk épületét modern szellemben kiegészíteni. S a társadalomnak az a kicsiny, de számot tevő töredéke, mely a mondott napon d. u. 5 órakor a képviselőház olvasótermében megjelent, egyhangúlag igennel válaszolt a kérdésre. Kiváló tanárok és tanítónők, komoly családapák és anyák, szóval az első sorban érdekeltek képviselői egyértelmű helyesléssel fogadták, sőt lelkes örömmel üdvözölték egy leánygimnázium felállításának eszméjét. Nem volt véleményeltérés az iránt sem, hogy az eszme időszerű s a társadalom elég érett annak befogadására.» (461. l.)*

A tanácskozmány elfogadta a *Vikár Béla* úr által előterjesztett javaslatot, a mely velejében a következő: «A felállítandó leánygimnázium kétféle czélokat tűz ki maga elé. I. *Ideális czélok:* 1) a modern nő eszményének nemzeti alapon való megtestesítése, a női élet észszerű reformjával, higiénikus nevelés alapján s a munkára mint a boldogság föltételére való képzéssel, az erő és az érzékek s itt különösen a szépérzék kifej-

* A tanácskozmányon jelen voltak: *Bleuer Sándor* ügyvéd, *Bobula János* orsz. képviselő, *Butyka Vilma* tanítónő, *Diner József* író (az «Élet» szerkesztőségének tagja), Dr. *Dirner Gusztáv* nőorvos, *Dúzs Mariska* tanítónő, *Fieba Izabella* tanítónő, *Gerő Béla*, *Gorzateczky Ilona* tanítónő, *György Aladár*, *Herrmann Antalné*, Dr. *Herrmann Antal* tanár (az «Élet» szerk. tagja), Dr. *Kern Géza*, *Kubiss Ilona* és ifj. *Kubiss Ágost* (mint gyorsírók). *Málnai Mihály* tanár, *Nagy László* tanár, Özv. *Oszvald Sándorné*, *Radó Antal*, *Szukováthy Ottilia* igazgatónő, *Steinitzer Vilma* tanítónő és *Vikár Béla*, az «*Élet*» szerkesztője; összesen 22-en.

tése által; 2) az iskola útján ma elérhető legmagasabb fokú általános műveltség megadása. II. *Konkrét czélok:* 1) az egyetemi tanulmányokra való előkészítés; 2) a nők keresetképességének fokozása, előkészítés mindama pályákra, melyekre az érettségi bizonyítvány jogosít. — Eme czélok elérését az által kivánjuk biztosítani, hogy a növendék leányok természetadta tehetségeit minden forcsirozás nélkül lehetőleg kifejlesztjük. Ennélfogva nem érhetjük be tökéletesen a ma meglevő középiskolák egyikének tananyagával sem; hanem azt egyrészt ki kell egészítenünk oly tanulmányokkal, melyekre a nőnek mint ilyennek van szüksége, másrészt ki kell hagynunk belőle sok oly elemet, melyek az intézet czéljai szempontjából terhelők vagy fölöslegesek. Azonkívül helyet adunk az újabb pedagogia némely vívmányainak, köztük első sorban az iskolai kézműveségnek (slöjd). Egyebekben a tananyag mind arra ki fog terjedni, a mit a gimnázium ma felölel. Természetes, hogy ezt a mindenoldalú képzést a nőnél, főleg fiziologiai tekintetek miatt, nem lehetne a mai nyolczéves gimnázium keretében elérni. Ennélfogva a leánygimnázium számára kilenczévi tanfolyamot tartunk megállapítandónak. Czélszerűségi szempontok s az adott helyzet igazolják azt az újítást, hogy az intézet előadásai kizárólag a d. u. órákra (3—7) legyenek szorítva. A leánygimnáziumban a tanítás és nevelés elvei ugyanazok lesznek, mint a melyeket a hagyomány és tapasztalat nálunk és a külföldön jóknak bizonyított. Hazai gimnáziumaink között különösen a tanárképző-intézet gyakorló iskoláját, az ú. n. mintagimnáziumot tekinti olyannak, a melyhez a tananyag és módszer tekintetében legközelebb kell állnia . . . Az intézet tanári kara kiegészítéséül egy hölgybizottságot szervezünk, melynek tagjai felváltva minden nap, előadás alatt és után, a felügyeletet a tanárokkal együtt gyakorolják. . . A leánygimnázium egy osztályába csupán 25, legfölebb 30 növendéket fogad el. Tandíj félévre 100 frt. A tandíjból s egyéb összegekből alapot képezünk, mely idővel az intézet önállósítására fog fordíttatni.» (462—64. lap.)

Az «*Életnek*» ugyancsak ezen 12-ik számában *Dr. Hugonay Vilma* egy rövidke czikke («Egy szavazat a leánygimnázium ügyében») üdvözli az új intézet felállításának eszméjét. A 13-ik számban «*Pro és contra*» czím alatt *Vikár Béla* szerkesztő reflektál a hírlapok czikkeire s bővebben kifejti az új leánygimnáziumnak fentebb ismertetett programmját. Czikkéből érdemesnek találjuk kiemelni a következőket: «A leánygimnázium eszméje idehaza sem új dolog,* másutt pedig az már

* A mit a szerző erre vonatkozólag mond, hogy t. i. a «Zirzenféle intézetet is Eötvös miniszter és Molnár A. eredetileg leánygimnáziumnak tervezték és nem rajtuk mult, hogy ez a reformeszme valósággá nem lett» határozottan tévedés.

meghaladott álláspont. Amerikában, Svéd- és Norvégországban, sőt Finnországban is mai napság már nem a leánygimnáziumok, hanem a közös (fiú-leány)-gimnáziumok hódítanak. Ez a fejlődésnek magasabb stádiuma s az «*Élet*» is e gyökeres reform mellett szállt síkra eredetileg. Nincs is kétségem, hogy a haladás végső foka ez lesz, a midőn a két nem nevelését egy iskolában fogjuk egyesíteni. A világ belátja lassanként, hogy a leányok alapos és helyes nevelése a család, a társadalom és az állam érdekei szempontjából legalább is ugyanolyan fontos (szerintem még fontosabb) mint a fiúké s ehhez képest mindinkább emelni fogják a nőképzés színvonalát, a mi aztán a leánygimnáziumokhoz és utóbb a közös gimnáziumokhoz vezet». (474. l.)

A napisajtó és a szakirodalom csupán általánosságban szól hozzá a leánygimnázium kérdéséhez s annak elvi jelentőségével foglalkozik, a nélkül, hogy az «*Élet*» által megindított mozgalom s különösen a julius 1-én tartott tanácskozmány részletes programmjának birálatába ereszkednék. A napisajtó czikkeinek regisztrálása meghaladná folyóiratunk kereteit. Mi csupán a szaklapok nyilatkozatait vehetjük számon s ezúttal két érdekes nyilatkozatra van alkalmunk ügyet vetni.

A «*Népnevelők Lapjának*» f. é. 30-ik száma (jul. 22.) «*Leánygimnázium*» czím alatt egyebek közt a következőket mondja: «Vajjon csakugyan szükséges-e nálunk, hogy nőink, az ő természetes hivatásukat tekintve, «általános műveltségre» tegyenek szert az iskola útján s vajjon megokolt-e a czél, hogy leányaink az egyetemre, különösen annak bölcsészeti és orvosi fakultására előkészíttessenek ? E két kérdés egyikére sem felelhetünk igenlőleg. A nő már természetes hivatásánál fogva is másra rendeltetett, mint arra, hogy viruló szép éveit a testet-lelket ölő komoly tanulással, száraz ismeretgyűjtéssel töltse. Fiatal éveit a hosszan tartó studiumoknak komolyan nem is szentelhetné, mert nincs meg természetében az ezek teljesítéséhez szükséges kitartás, lelki nyugalom és állhatatosság. Mindaz, a mit ebbeli törekvésében gyűjthetne, nem volna egyéb felületes és az igazi alapot nélkülöző tudásnál, melylyel még önmagának is alig, nemhogy a társadalomnak válnék igazi hasznára. A nőtől a társadalom ezt nem is várja, nem is várhatja. Várja tőle ama nemes misszió hű és derekas betöltését, mely a nőt mint anyát, mint gyermekeinek hű és odaadó gondozóját, mint legelső nevelőjét és oktatóját e társadalom legnemesebb, legmagasztosabb tényezőjévé avatja fel . . . De a leánygimnáziumoknak hazánkban való meghonosítása mellett még az a másik, czélul kitüzött elv sem szólhat, hogy leányaink az egyetem bizonyos fakultásaira előkészíttessenek. Nem tapasztaljuk-e a mindennapi életben elég szomorúan, mily elkeseredett harcz folyik itt is ott is a mindennapi életszükségletek megszerzése körül; nem döbbent-e meg,

hogy minden közpálya zsufolásig el van lepve munkabiró elemekkel; nem ejt-e gondolkodóba, hogy annyi ezer meg ezer jeles erőnek képességei érvényesítésére a minden téren való túltermelés következtében nem nyílik, nem nyilhatik elég tere és alkalma? Még ifjainkat is szeretettel kellene óvnunk a tudományos pályáktól, nemhogy leányaink tudományos kiképzésére gondoljunk, mikor a gyakorlati élet annyi alkalmat nyújt a tisztességes megélhetés biztosítására . . . A leányoknak tudományos pályákra való vitelét nálunk mindaddig lelkiismeretlen, elhibázott dolognak kell tartanunk, a míg — ha már keresetképességük körének tágítása forog szóban — az ő gyakorlati, ipari és gazdagsági kiképzésükre nézve nem történtek helyes, czélszerű kisérletek».

A «*Debreczeni Protestáns Lap*» f. é. 34., 35. és 36-ik számaiban (aug. 20., 27. és szept. 3.) «*Leánygimnázium*» czím alatt *Eötvös K. Lajos* szól hozzá a kérdéshez protestáns felekezeti szempontból. «A férfi és nő egyenlősége — úgymond — az emberiség történetének nagyja példájából nyilván való. Ez is protestans meggyőződés, valamint a protestans szabad vizsgálódás tapasztalata, hogy bár különböző munkakörökben, egyenlőképen szolgálja a tökéletességhez vezető haladást a férfi- és nőtársadalom. Ennek az egyenlőségnek és szabadságnak követelménye, hogy a művelődés nagy versenyében ne zárjuk el a teret a nő elől. A mely nő hivatást érez magában az eddig leginkább férfiak által művelt tudományszakokban és művészetekben a verseny fölvételére, legyen annak módja megfelelő képességet szereznie hivatásához . . . Legsajátosabb tudományos foglalkozása a nőnek a nevelés, a leányoktatás. Ennek legszilárdabb alapja pedig épen a humán gimnáziumi előképzés. Leányoktatásunk hiánya épen az ilyen humán előképzéssel bíró nők csekély számában mutatkozik, a minek megadását egyházunk egész a legújabb időkig igen elhanyagolta. Én teljesen elégnek tartom e végből a felsőbb leányiskolai oktatást, mely utat nyit a humán iránynak; legfeljebb azt óhajtanám, hogy ez az irány jobban kultiváltassék és egyelőre legalább a lélek- és nevelés-oktatástan bölcselmi képzése mellett bővíttetnék az æsthetika előadásával és a «görögpótló» névvel jelölt tantárgyak fölvételével . . . Végül elég tán még egy terére mutatni a leánygimnáziumot végző nők élethivatásának. Ez az orvosi gyakorlat. A nők és gyermekek orvosa legtermészetesebben a nőorvos. Erre a foglalkozásra a nő természeténél fogva határozottan hivatott. Ha hivatást érző nőink az orvosi pályára lépnek, a nőiesség legszebb erényének, a részvétnek szolgálatába szegődnek.»

«De hisz tanítónő és orvos nem lehet minden asszony! Ne is legyen. A kit sem hivatás, sem megélhetés kényszere nem utal életpálya keresésére: a nőgimnáziumban nem kenyérnek botját veszi ott fel, ha-

nem a legszebb műveltség termékeny fáját ülteti el maga és övéi számára.»

*

A porosz felsőbb leányiskolákról közöl czikket *Szlimák Lajos* a «*Polgári Iskola*» ez idei 5—6. számában (máj.—jun.). Elbeszélvén a porosz felsőbb leányiskolák fejlődésének történetét, részletesen ismerteti mai szervezetüket. Közöljük belőle a tantervre vonatkozó részt. A felsőbb leányiskolák mai tanterve az 1886-ik évben kelt. Ezen normalis tanterv szerint a fels. leányiskolák tanfolyama 9 évben van megállapítva oly módon, hogy 3—3 osztálylyal *alsó, közép* és *felső* tagozatra oszlik. Mivel a f. leányiskolába való belépés az általános tankötelezettséggel esik egybe, nyilván való, hogy a f. leányiskolák alsó tagozata nem más mint az elemi iskola 3 alsó osztálya; a középső három osztály megfelel az elemi iskolák felsőbb osztályainak, vagy az ú. n. polgári iskoláknak; ennélfogva a szorosabb értelemben vett f. leányisk. oktatás tulajdonképen csak a felső 3 osztályra szoritkozik. Ezen normalis tantervtől különböző helyeken eltérések mutatkoznak, nemcsak a tananyag beosztására nézve, hanem még az osztályok számát tekintve is. Így a pl. berlini Victoria-felsőbb-leányiskola nem 9, hanem 10 évfolyamra terjed, a mennyiben a legfelsőbb osztály, az ú. n. *prima* két évfolyamra oszlik. Az 1886. évben a berlini városi fels. leányiskolák számára közrebocsátott tanterv értelmében a kilenczévi tanfolyam tárgyait és óraszámait a következő táblázat mutatja:

	Tantárgy	A heti órák száma az egyes osztályokban								
		9	8	7	6	5	4	3	2	1
1	Hittan	2	3	3	2	2	2	2	2	2
2	Német	9	9	9	5	5	5	4	4	4
3	Franczia	—	—	—	5	5	5	4	4	4
4	Angol	—	—	—	—	—	—	4	4	4
5	Számtan	3	4	4	4	4	4	2	2	2
6	Történet	—	—	—	—	—	2	2	4	4
7	Földrajz	—	—	2	2	2	2	2		
8	Természetrajz, Természettan	—	—	—	—	2	2	2	2	2
9	Ének	—	—	—	2	2	2	2	2	2
10	Irás	—	—	—	2	2	—	—	—	—
11	Rajz	—	—	2	2	2	2	2	2	2
12	Torna	2	2	2	2	2	2	2	2	2
13	Kézimunkák	2	2	2	2	2	2	2	2	2
		18	20	24	28	30	30	30	30	30

A pedagogiai eljárást a következő utasítások szabályozzák: 1. Az osztályokban e növendékek létszáma az alsó és középső fokozatokban nem rúghat magasabbra 50-nél, a felső fokozatban 40-nél. — 2. Nyilvános iskolai vizsgálatok nem tartatnak. — 3. Minden tantárgy általánosan kötelező; kivételes esetekben felmentésnek van helye. — 3. A házi dolgozatokra az alsófokú osztályokban naponta egy, a középfokúakban 1½, a felső fokúakban legfeljebb 2 óra fordítható. Vasárnapokat és ünnepeket nem szabad házi munkára fordítani. Büntetési feladatokat, nemkülönben valamely nap délelőttjén ugyanazon nap délutánjára, továbbá szünidőre még szabad (szorgalmi) dolgozatok alakjában sem szabad írásbeli dolgozatokat készíttetni. Általában az írásbeli feladatokat a lehető legcsekélyebbre kell szorítani s azok az iskolában kellően előkészítendők. — 5. Házi dolgozatok vagy egyéb írásbeli munkák tisztázása még önkéntesen vállalkozóknak sem engedhető meg. — 6. A szabad írásbeli dolgozatok, különösen német feladványok a felső fokozatban gyakoriak lehetnek; német feladat körülbelül minden 3-ik, 4-ik héten készítendő. — 7. A memorizálásra szánt anyag gondosan megválasztandó és lehetőleg szűk körre szorítandó. A történelemből (bibliai, világ- vagy irodalomtörténetből) nem szabad összefüggő szakaszokat emlékeltetni. — 8. Térképrajzok házifeladatúl nem adhatók. — 9. Kézimunka-, rajz- és írásoktatást nem szabad idegen nyelvű beszélgetéssel vagy olvasással egybekötni. — 10. Ügyelni kell rá, hogy a növendékek sok és súlyos taneszközt táskájukban ne legyenek kénytelenek hordani. — 11. Óraközökben 10—15 percznyi szünetet kell tartani; e szünetek alatt a növendékek elhagyják a tantermeket, a melyek szellőztetendők. A hol a helyi körülmények megengedik, a növendékek az óraközi szünetek alkalmával a szabadban, vagy a tornacsarnokban mozgási gyakorlatokat végeznek, vagy játszanak.»

*

Kath. felső leányiskola Debreczenben. Debreczenből írják, hogy az ottani kath. elemi leányiskolát az új tanévtől kezdve felső leányiskolává bővítik ki. Pár év múlva azután polgári-, esetleg elsőrendű felsőbb leányiskolává alakúl át az intézet, mihelyt t. i. a Svetics-alap rendeltetésének átadható lesz, a mi most már rövid idő kérdése.

*

Két derék tanítónőnek haláláról értesültünk az iskolai nagy szünet ideje alatt: az egyik *Speidl Ernőné Krupecz Berta*, a resiczabányai áll. felső leányiskola tanítónője; a másik *Endrei Ákosné Reiner Rózsa*, a somogy-csurgói felső leányiskola igazgatója. Mind a ketten lelkesedéssel éltek hivatásuknak s nőnevelésünk veszteségére idő előtt, fiatalon húnytak el. Emlékünk felett őrködik kartársaik kegyelete.

IRODALOM.

A MAGYAR ÁLLAM ISMERTETÉSE. Történeti átnézet és a mai állapot. Segédkönyv közép- és polgári iskolák számára. A magyar történettanítás kiegészítésére írta *Marczali Henrik*. 10 térképpel és statisztikai táblázatokkal. (1—32 lap). Ára kötve 60 kr. Budapest, 1892, Eggenberger-féle könyvkereskedés.

Ez a könyvecske, melyet egyik legjelesebb történettudósunk írt, igen jó szolgálatot tehet leányiskoláinkban is a magyar történet tanításának. Szerényen minden követelődzés nélkül foglal helyet iskolai segédkönyveink sorában; de azért érzi a maga becsét és tisztában van czéljaival. Szövege nem több két nyomatott ívnél; ezen a csekély téren nagy tömörséggel mégis igen sokat foglal magában. Megtaláljuk benne mindazt, a minek hiányát a tankönyv mellett tanító és tanítvány eleddig annyira sínylették. Tulajdonképen nincs benne semmi új, semmi olyas, a minek egy jó történeti tankönyvben meg ne kellene lennie; csakhogy a mi itt az idők folyamában, a korszakok és események csoportosítsa szerint szétszórva, meg-megszakítva fordul elő, azt könyvünk összefüggő, világos képbe foglalja össze. Négy egymás után következő fejezetben elmondja, hogy milyen volt a magyar történet kezdetétől fogva napjainkig, a királyi hatalom, az ország kormányzása, a törvényhozás, az igazságszolgáltatás s hogyan változott — mind kiterjedését mind beosztását tekintve — hazánk területe. Azután mintegy ráadásúl a legújabb statisztikai adatok alapján ismerteti hazánk lakosságát nemzetiség, vallásfelekezetek és foglalkozás szerint. Tudjuk, hogy a jó tanár — év végén, a tanítási anyag befejezése után — maga is rávezeti tanítványait az ilyen összefoglalásokra; de az is kétségtelen, hogy ez a munka, ha a maga erején kell azt végeznie, nagy fáradságába kerül, s ha vezérfonalat nem adhat tanítványai kezébe, a legtöbb esetben mégis csak félsikert arat. Marczali könyve mind a két bajon segít. Nem oly bő, hogy feleslegessé tenné a tanár munkáját; de eleget foglal magában arra, hogy a tanár és tanítvány — mindegyik a maga szempontjából — bízvást reá támaszkodhassék.

Mivel nem kritikát írunk, hanem csupán ismertetést és ajánlást: nem fárasztjuk az olvasót azzal, hogy a munkának itt-ott található fogyat-

kozásait elemezgessük. Egyszerűen tájékoztatás végett s figyelmeztetésképen megemlítjük, hogy a könyv stilusa helylyel-közzel pongyola és németes, a mit (tankönyveink eredendő bűne!) a munka sebtében való készülésének kell tulajdonítanunk. Tárgyi tekintetben is fordúl elő egy-egy kisebb hiba, vagy a szabatos előadás elleni vétség; de ezek soha sem homályosítják el, nem is érintik a dolog velejét; a figyelmes tanár azonnal észre veszi, kijavíthatja azokat, s nem zavarják a könyv sikeres használatát.

Nem tudom, hogy ennél a történeti áttekintésnél is nem becsesebb-e a munkának másik fele, a mely tíz térképet és több statisztikai táblázatot foglal magában. Iskoláink a lehető legmostohábban vannak ellátva hazánkra vonatkozó történeti térképekkel. Helmár Ágoston nagy fali térképe és kisebb iskolai atlasza mellett alig is nevezhetünk meg valami említésre méltót. Annál nagyobb elismerés illeti meg szerzőnket s a jeles kartografust, Homolkát, e történeti térképecskék pontos és csinos egybeállításáért és művészi kiviteléért. E térképek sorra a következő dolgokat ábrázolják: 1. Magyarország a római uralom idejében, — 2. az Árpád-ház korában, — 3. az Anjouk és Hunyadiak alatt, — 4. a török hódoltság idejében, — 5. megyei beosztása 1848 előtt, — 6. megyei és törvénykezési beosztása 1891-ben, — 7. hadügyi beosztása 1891-ben, — 8. néprajzi térképe, — 9. egyházi beosztása: róm. és gör. kath. egyházak, — 10. protest. egyházak. A statisztikai táblázatok kiterjeszkednek a megyék területi nagyságára és népességére, — a városok népességére, — a nemzetiségekre és vallásfelekezetekre a legújabb (1891-iki) adatok szerint.

Hogy a térképek értéke nem egyforma, magától érthető. Legnagyobb bajuk, hogy többet ölelnek fel, mint a mennyi egy-egy ily kis lapon világos, könnyen áttekinthető képbe foglalható; de ez a hiba is főképen a mai állapotokat feltüntető ú. n. közigazgatási térképeknél fordul elő, — tehát azoknál, a melyeknek tárgya amúgy is meghaladja a középfokú történeti oktatás körét. Nagyon szívesen vettük volna azt is, ha a tudós szerző e térképekhez — bármily rövid — szöveget is csatolt volna magyarázatképen, mert az, a mi a hazánk politikai földrajzának alakulásáról szóló fejezetben foglaltatik, a részletek dolgában nem tekinthető ilyennek s nem pótolja az érezhető hiányt.

Terünk nem engedi, hogy Marczali könyvecskéjének ismertetéséhez tovább szedegessük sorra a részleteket, bár szivesebben tennők, mert meg vagyunk róla győződve, hogy e munka is azok közül való, a melyeket annál jobban megkedvelünk és becsülünk, minél közelebbről megismerkedtünk velük. Soraink befejezéseül még egyszer melegen ajánljuk mindazoknak figyelmébe és jóakaratába, a kik polgári és felsőbb leány-

iskoláinkban, valamint tanítónőképző-intézeteinken a magyar nemzet történetét tanítják. Ára aránylag oly olcsó, hogy a tankönyv mellett minden növendék nagyobb áldozat nélkül megszerezheti.

*

OLCSÓ KÖNYVTÁR, Szerk. *Gyulai Pál*, Kiadja a Franklin-Társulat. 1. Gróf Ráday Gedeon összes munkái. Összegyűjtötte és bevezette Váczy János. 40. kr. — 2. Várkonyi báró Amade László versei. Összegyűjtötte és bevezette Négyesy László. 1 frt 40 kr. — 3. A veteránok, Életkép 3 felv. Berczik Árpádtól. 30 kr. — 4. Béldi Pál. Szomorújáték. Szigligeti Ede. 40 kr. — 5. Visszapillantás 2000-ből az 1887-ik évre. Bellamy Edward. 80 kr. — 6. A tenger és a szerelem hullámai. Szomorújáték. Grillparzer F. 30 kr. — 7. Lukis Laris. Irta Bikélas Dömötör. Új görögből ford. Horváth György. 30 kr. — 8. Az utolsó Abenszeráds. Chateaubriandtól. 20 kr. — Burns. Irta Carlyle. Ford. Lévay József. 20 kr.

Többször volt már szó irodalmi rovatunkban az «*Olcsó könyvtár*»-ról, erről a rendkívül hasznos vállalatról, a melyből eddig már 300 füzetnél több hagyta el a sajtót. A hazai és külföldi irodalom legjelesebb termékei, a legrégibb időktől napjainkig váltakozva követik egymást a hosszú sorozatban. Hogy milyen hasznos szolgálatot teljesít e vállalat a nagy közönségnek, arról nem szólunk; csupán pædagogiai jelentőségét akarjuk kiemelni. A vállalat számos füzete mint iskolai segédkönyv használható, mások magán olvasmányra alkalmasok. Különösen a magyar irodalomtörténet tanárai lehetnek hálára kötelezve, mivel e vállalat útján olcsó áron juthatnak tanítványaik nem egy klasszikusunk, vagy klasszikus munkánk birtokához. A legutóbb megjelent s címök szerint fent elősorolt füzetek közül is kettő két régi jó magyar poeta emlékét eleveníti fel; más kettő pedig újabb színműirodalmunk két jeles termékét adja közforgalomba. Az idegen irodalmakból különösen Chateaubriand elbeszélése és Carlyle gyönyörű tanulmánya tarthatnak számot általános érdeklődésre nemcsak a nagy közönség, hanem az iskola részéről is. Bellamy könyve, melyben korunk gazdasági és társadalmi viszonyait birálja s a jövő szoczialistikus társadalmának adja képét, megjelenése alkalmával európaszerte feltünést keltett. Lukis Laris pedig, az újgörög elbeszélés már csak azért is kedves ajándék, mivel oly irodadalomba vezet, a melyhez ritkán nyílik alkalmunk hozzáférhetni.

Ajánljuk nemcsak e füzeteket, hanem az egész vállalatot olvasóinknak, különösen ama kartársainknak figyelmébe, a kikre isk. ifjusági könyvtárak gondozása van bízva.

Méhner Vilmos kiadásai.

Polgári iskolák számára:

1. **Olvasókönyv a polg. iskolák** I. oszt. számára. Szerkesztették *Gyertyánffy István* és *dr. Kiss Áron*. Ára fűzve 60 kr., angol vászonkötésben 80 kr.
2. **Ugyanaz** a II. oszt. számára. Ára fűzve 60., angol vászonköt. 80 kr.
3. **Ugyanaz** a III. oszt. számára. Ára fűzve 1 frt 20 kr., angol vászonkötésben 1 frt 40 kr.

---

4. **Magyar nyelvtan mondattani alapon.** I. rész. Polg. iskolák és középiskolák első osztálya számára. Irta *Király Pál*. Ára fűzve 80 kr. angol vászonkötésben 1 frt.
5. **Ugyanaz** a II. oszt. számára. Ára fűzve 60 kr., angol vászonkötésb. 80 kr.
6. **Rendszeres magyar nyelvtan** a III. oszt. számára. Ára fűzve 1 frt. angol vászonkötésben 1 frt 20 kr.
7. **Magyar nyelvtan** a *polg. leányiskolák* számára. Ára füzve 80 kr. angol vászonkötésben 1 frt.

---

8. **A magyar nemzet története.** Polgári és felsőbb leányiskolák részére. Irta *Sebestyén Gyula*. Ára 1 frt. angol vászonkötésben 1 frt 20 kr.
9. **A magyar nemzet története.** Polgári fiu-iskolák számára. Irta *Sebestyén Gyula*. Ára 90 kr., angol vászonkötésben 1 frt 10 kr.

---

10. **Magyarok története.** Polgári iskolák számára. Irta *Vargyas Endre*. Ára füzve 56 kr.

---

11. **Magyar irodalomtörténeti olvasókönyv.** Polg. fiúiskolák és fels. leányiskolák számára. Irta *dr. Kerékgyártó Elek*. Füzve 1 frt 20 kr.
12. **Magyar irodalomtörténeti olvasókönyv.** Polgári *leányiskolák* számára. Irta *dr. Kerékgyártó Elek*. Ára füzve 1 frt 20 kr., angol vászonkötésben 1 frt 40 kr.

---

13. **Ásványtan a kőzet- és földtan alapvonalaival.** A *polgári* iskolák I. és III. osztályai a a felső népiskolák számára. 166 képpel. Irta *Miklós Gergely*. Ára füzve 96 kr., angol vászonkötésben 1 frt 20 kr.

---

14. **Növénytan.** A polgári iskolák I. és III. osztályai számára. 225 képpel. Irta *Miklós Gergely*. Ára füzve 1 frt, angol vászonkötésben 1 frt 20 kr.

---

15. **Állattan** a polgári iskolák számára, 277 képpel. Irta *Miklós Gergely*. Ára 1 frt, angol vászonkötésben 1 frt 20 kr.

---

16. **Természetrajz** a polgári- és felsőbb *leányiskolák* számára. Irta *Pásthy Károly* és *Szarvassy Margit*. Ára az I. résznek 60 kr., II. résznek 60 kr.

---

17. **Számtan** *polg. leányiskolák* számára. Irta *Mendlik Ferencz*. 4. rész az I., II., III. és IV. oszt. számára; ára külön-külön egy résznek 40 kr., 5. rész az V. és VI. oszt. számára 60 kr.

---

18. **Számtan** a polg. fiúiskolák számára. Irta *Gálffy Ferencz*. Ára füzve 1 frt 20 kr.

---

19. **Kémia.** Polgári iskolák és tanitóképző-intézetek számára. 53 rajzzal. Irta *dr. Kovacs János*. I. rész. Ára fűzve 80 kr., angol vászonkötésben 1 frt.
20. **Ugyanaz II. rész.** 58 ábrával. Ára fűzve 80 kr., angol vászonkötésben 1 frt.